

sum de Virginitate inscriberemus, rati scilicet ita satis et eum ab aliis ejusdem materiæ distingui tractatibus, et argumenti rationem designari; nec etiam multum aberrari a manuscriptis, quippe cum in eorum plerisque desinat in hæc verba: Explicit sancti Ambrosii de Virginitate; nam quod addunt iidem codices liber quartus, de suo addunt.

Constat porro tam ex ipsa elocutionis forma (Cap. 5, num. 24), quam e Scripturæ quæ lecta in Ecclesia palam fuerat, citationibus (Cap. 3, num. 14, et Cap. 19, num. 21), hunc librum pro concione pronunciatum esse. Illum tamen una eademque actione absolutum minime putamus; cum præter eum sermonem qui in natali Apostolorum (Cap. 19, num. 124), tertio nimirum kal. Julias, habitus fuit, alius ut minimum non obscure notari possit. Nec minus etiam certum videtur opere de Viduis posteriorem hunc librum esse, ac proinde anno, ut verisimillimum est, 378, idque exacto mense Junio, elucubratum.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE VIRGINITATE

LIBER UNUS^a.

213 CAPUT PRIMUM.

Ubi Salomonis iudicium inter duas mulieres latum historico modo enarravit, addit hoc ipsum idcirco literis mandatum esse, uti noscamus vel reconditissima in lucem promi. Deinde ad mysterium conversus, falsam matrem de tentatione, veram de fide, machæram de verbo Dei exponit. Denique ad historiam Jephthæ lectorem parat.

1. Nobile apud veteres Salomonis illud fertur fuisse iudicium (III Reg. III, 16 et seq.), cum a duabus litigantibus mulieribus interpellatus esset: quarum altera conversa per somnum, cum infantem oppressisset suum, postulabat alienum: altera veri amoris conscia, et culpæ nescia, filium jure proprium vindicabat. Utraque igitur perseveranter nitente, cognitoris hæsit intentio; non enim poterat Salomon arbiter esse interioris arcani, ^b cum petentis utriusque mens esset occultior. Eventu conventus ambiguo machæram promi jussit, mandatoque ministris quo simularent triste ministerium, dividi jussit infantem, ut singulæ mulieres singulas partes adipiscerentur: quo audito, illa quæ petebat alienum, non solum acquievit, sed etiam divisionem parvuli depoposcit, nullo affectu ^c conventa materno. Illa vero quæ suum sciebat infantem, non vinci metuens, sed orbari: nec jam solatio proprio, sed pignori suo consulens, orare hoc cœpit ut incolumis magis puer traderetur alienæ, quam sectus in partes matri propriæ redderetur. Unde

^a Script. circa ann. 378.

^b Mss. duo, cum parentis utriusque. Rursus post pauca mss. omnes, *Eventu conventus*, etc.

^c Sic omnes mss. et edit. Amerb., Eras. ac Gill. in corpore: Eras. autem et Gill. in marg. ac Rom. edit. in corp., *commota materno*.

^d Mss. complures, *majestatem divinam*. Non male, si referatur ad *interrogabat*; idem enim erit, ac Deum non consulebat, ut prophetæ solent.

A Salomon qui non ^d majestate divina, sed argumentis ut homo interiorem **214** interrogabat affectum; illi potius judicavit parvulum esse reddendum, quam veram matrem dolor proprius prodidisset: illam vero quam morituri parvuli misericordia non movebat, exsortem pronuntiavit esse naturæ, quam exsortem vidit esse pietatis.

2. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationem alterius fluctuavit: diuque etiam bona mater eventu hæsit ambiguo, dum iudicii periclitatur incerto. Hæc licet in figura superioribus sint facta temporibus, scriptasunt tamen ad correptionem nostram; ut intelligamus prodi omnia posse ^e quæ ficta sunt, et omnia composita revelari.

3. Duæ igitur istæ (quoniam propositum est nobis hoc loco ^f non tractare de mulieribus), duæ, inquam, istæ fides est, atque tentatio. Tentatio, inquam, communis ab initio auctor erroris, quæ postquam posteritatem suam carnalis vitio conversationis, et somno mentis amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienæ. Itaque dum tentatio litigat, fides fluctuat; donec machæra Christi latentes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi? Illa de qua scriptum est: *Gladius veni mittere in terram* (Matth. x, 34). Est enim gladius, de quo scriptum est: *Et tuam ipsius animam pertransiit gladius* (Luc. II, 35). Quis autem sit hic gladius, quæ machæra, cognosce: *Verbum* inquit, *acutum, et validum, et penetrabilis omni gladio acutissimo, penetrans usque ad divisionem ani-*

^e Omnes edit. et pauci mss., *quæ facta sunt*; at reliqui melius, *quæ ficta sunt*; ut de simulata matre intelligantur.

^f In mss. aliquot ante verbum *tractare* deest negatio, forsitan non male. Infra vero post duos versus, ubi edit. et mss. nonnulli, *posteritatem suam*; ultimæ edit. Paris., *posteriores suam*, mss. plerique exhibent, *potestatem suam*. Non tam commode.

mæ, et spiritus, artuumque, et medullarum (Hebr. iv, A 12). Bonus gladius verbum Dei: bonus gladius, ut pote scrutator cordis et renis, qui mendacium a veritate discernat, atque eos quorum animam pertransierit non interficiat, sed reservet.

2154. Hæc igitur de Regnorum dicta sint libro, assumpta de causa, de historia recensita, de conscientia usurpata, ex fide prompta. Nunc decursæ ex libro Judicium inspiciamus seriem lectionis. Non enim otiosis parricidium fuit auribus audiendum. Itaque repetamus historiam.

CAPUT II.

Nuncupatum a Jephthe in pignori votum, reditus ejusdem adepta victoria, et filiae occursus memorantur: in quo etsi factum damnandum, in solvendo tamen voto fides non improbanda. Cur Deus cum Abraham sacrificium prohibuisset, Jephthe parricidium non impedierit, disputatur.

5. Jephthe iudex Judæorum fuit. Is eventus belli conflictatus ambiguo, a præliorumque veritus incerta, votum vovit huiusmodi (*Judic. xi, 30, 31*), si adversarios depulisset, ut quidquid ei primum intra domus suæ limen occurrisset, hostiam immolarét Deo, suorum præsulî triumphorum. Itaque bello potitus, fu-isque hostibus, domum rediit, cui in ipso vestibulo filia memor pietatis, ignara oblationis occurrit. Sed recordatus illico pater, et propriæ sponsonis admonitus, ingemuit solvendi muneris sponsonem. *Heu me, inquit, filia, perdidisti me; ego enim aperui os meum de te ad Dominum. Tum illa: O pater, si in me aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi ita ut exivit de ore tuo* (*Ibid., 35 et seq.*). Duorum tamen tantum mensium inducias postulavit, donec in montem ascenderet, et super virginitatem suam flecteret. Deinde duobus post exactis mensibus, remeavit ad patrem. Votum ille complevit; his enim verbis utendum est, quando Scriptura divina effectum rei non prodidit, sed refugit parricidii mentionem.

6. Quid igitur? Hoc probamus? Minime gentium. Sed tamen etsi parricidium non probo, adverte prævaricandæ metum et formidinem sponsonis. Denique ad Abraham dictum est: *Nunc scio quia amas Dominum Deum tuum; quia non pepercisti unico filio tuo* (*Gen. xxii, 12*). Habes igitur indicium, quo docetur prævaricandum temere non esse promissum. Verum Deo parricidium non probari in eadem asseritur lectione; cum pro filio ovis subjicitur (*Ibid., 13*), ut ipsa potius quam filius feriretur.

7. Habuit igitur Jephthe quod sequeretur exemplum, quia Dominus sanguine non delectaretur humano. In uno enim oraculo ad Abraham prompto

* Cod. bene multi, *plerumque virtus incerta votum*, etc.; sed alii atque edit. melius ut in contextu.

b Nonnulli mss., *domus suæ occurrisset ostium, immolaret Deo*.

c Plures mss. *effectum rei non prodidisset, quæ refugit*, etc.

d Omnes edit., *quia omnis promissio muneris conveniebat officio*: plures mss., *quia ad omnes promissi*

docuit filiorum salutem religionis obsequio posthabendam: offerri a parentibus Deo debere filios, non debere jugulari. Certe cum hic filia tam sollicita fuerit de patris voto, cur pater non dubitaverit de filia parricidio: et cum illa paternum caverit mendacium, iste filiae non caverit interitum?

8. Dicit aliquis: Quia ratione illic Deus non permisit parricidium fieri, hic sit passus impleri? Numquid acceptor personarum Deus? 216 Non, sed meritum atque virtutum. Certe dum consilium esset ambiguum, signari debuit oraculo quid et ad præsens factum, et in reliquo conveniret exemplum. Ubi vero jam præcessisset exemplum, necessarium non iudicavit oraculum; cum facti forma veteris quid fieri oporteret, ostendit.

9. Aut fortasse quia non una forma meritorum, ideo non una forma factorum. Pater doluit, flevit filia: uterque de Dei miseratione dubitavit. Non doluit Abraham, nec consuluit parentis affectum: Ubi audivit divinitatis oraculum, non distulit sacrificium, sed maturavit obsequium. Non dubitavit Isaac (*Ibid., 3 et seq.*), cum imparibus sequeretur patrem passibus: non flevit, cum ligaretur: non dilationem poposcit, cum offerretur. Et ideo misericordia largior, ubi fides promptior. Et bene non flevit factum patris; quia risus est matris (*Gen. xxi, 6*). Pro qua devotionis exultatione ovis pro illo iussa est immolari, quia se ipse non distulerat immolandum: nec de Dei miseratione ambiguus, nec de sui devotione sollicitus. Nemo igitur inventus est, qui tam cruentum patris revocaret affectum; a quia omnis promissi muneris conveniebat officium.

CAPUT III.

Miratur sanctus vir quod cum Jephthe parricidium nemo prohibuerit, aliqui virginitatis votum impleri prohibeant; quin etiam ipsemet accusetur, quod ne virgo sacra nuberet, vetuerit. Id officii sui fuisse non tantum Baptistæ exemplo et Scripturæ præceptis, sed etiam ipsis gentilium institutis probat: ac demum prædicat ex eo virginitatem, quod virgines resurgentem Christum primæ viderint.

10. Sacrificium itaque sanguinis immolatur, et nemo est qui resistat: sacrificium castitatis offertur, et qui prohibeat, invenitur. Pater parricidium promissit, et solvitur: pater integritatem filiae vovit, et tam piæ oblationis invidetur affectus. Illic filia dolens sanguinem suum obtulit pro patria sponsonem: hic tam pium promissum nec hæreditario munere, nec propria solvitur voluntate.

11. Quo in negotio etiam nos vocamur in culpam. Quam tandem? Quia nuptias prohibuimus

muneris conveniebat officium; alii magis congruè, quia omnis promissi.... officium; ubi vox officium idem significat atque solutio sive promissi executio.

e Negatio non ante verba invenitur, et invidetur, in edit. omnibus perperam legebatur, quam nos ex mss. omnium fide sustulimus. Iterum autem hoc loco mss. nonnulli ab aliis abeunt, quod pro. *pater integritatem filiae vovit, exhibent, integritatem filia novit.*

illicitas? Vocent ergo in eandem culpam etiam Joannem Baptistam. Et cum aliud nihil forte habeamus quod probetur in nobis, hoc solum condemnentur in nobis, quod probatum est in propheta. An erubescendum protulimus auctorem? Quam vero causam aliam habuit ille martyrii, repetite animo. Causa illius passionis certe hæc fuit: *Non licet*, inquit, *tibi eam uxorem habere* (Matth. xiv, 4). Si hoc de uxore hominis, quanto magis de virgine consecrata! Si hoc regi dictum est, quanto magis dicendum privatis! Gratias itaque divinitati, quod hic nullas Herodes, atque utinam nulla Herodias!

217 12. Non licuit ergo pro virginitate sermonem dicere? Et cur scriptum est: *Judicate pupillum, et justificate viduam* (Esai. i, 17)? Et cur scriptum est: *Patris orphanorum, et judicis viduarum* (Psal. lxxvii, 6)? Ergo castimoniam et integritati deditas deseremus, aut etiam condemnabimus?

13. At certe ipsis gentilibus inter aras et focos venerabilis solet esse virginitas: et in quibus nulla meritorum est pietas, nulla mentis integritas; in his tamen carnis virginitas prædicatur. A profanis igitur ceremoniis virgines nemo prohibebit, ab Ecclesia Dei virginitas arcebitur? Illic coguntur, quod non docentur: hic interdicitur, quod non licet non doceri? Illic præmiis revocantur a nuptiis, hic ad nuptias coarctantur injuriis? ^b Illic violentia fit, ut capiantur: hic fit violentia, ne profiteantur? et potest esse patientia sacerdotum, ut non vel morte oblati, si ita necesse est, integritatis sacrificium vindicetur?

14. Considerate quia virgines præ apostolis resurrectionem Domini videre meruerunt. Certe hoc docuit hodierna quæ decursa est lectio; nam cum in novo monumento, sicut Joannes dixit, corpus positum esset Domini nostri Jesu Christi (Joan. xix, 41, 42): in suo autem monumento, sicut est secundum librum Evangelii Matthæi, posuisset Joseph Domini corpus (Matth. xxvii, 25 et seq.), observabant virgines. Bene et Matthæus monumentum dixit novum; ne ex monumento veteri resurrexisse alius crederetur. Bene etiam secundum spiritum in monumento justis positum est; quia Christus a mortuis in novo justis resurgit affectu. Bene etiam secundum litteram alienum monumentum fuit; quia suum

monumentum Dominus non quæsit. Habeant tumulum, qui sub lege sunt mortis: victor mortis suum tumulum non habebat; non enim ille sepulcrum mortis desiderabat, qui de morte trophæa referebat. Vidit ergo Maria resurrectionem Domini: et prima vidit, et credidit. Vidit et Maria Magdalena, quæ adhuc ista nutaret.

CAPUT IV.

Magdalene dubitantis occasione virgines ad fidem cohortatur: et quæ de Christi cum ipsa colloquio leguntur apud Joannem Evangelistam, spiritali sensu jucundissime percurrit.

15. Hoc loco non mediocrem advertite quæstionem, ne dubitare de resurrectione Domini, virgines, debeatis. Videte ^d quod meritum non sola carnis virginitas facit, sed etiam mentis integritas. Denique Maria Magdalena Dominum prohibetur tangere ^e quia nutabat **218** de resurrectionis fide. Illa igitur tangit Christum, quæ fide tangit.

16. *Magdalena autem stabat ad monumentum foris plorans* (Joan. xx, 11). ^f Quæ foris est, plorat; nam quæ intus est, plorare non novit. Plorat autem, quia corpus non videt Christi: et periisse putat; quia ipsa non cernit. Ergo Maria foris: sed non Petrus, non Joannes foris. Denique illi currentes intraverunt; et idem non ploraverunt, et gratulantes recesserunt. Illa quæ non invenit, flevit, non credit, fraude sublatum putavit, nec cum Angelis cernebat, tredendum arbitrabatur. Et ideo dicunt ei Angeli: *Mulier, quid ploras? quem quæris* (Ibid. 13)? Hoc Angeli dicunt, et Dominus postea iisdem verbis repetivit; ut sciatis quia angelorum verba mandata sint Domini.

17. Denique eadem, ut dixi, etiam Dominus verba repetivit dicens: *Mulier, quid ploras? quem quæris?* Quæ non credit, mulier est; nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. iv, 13). *Mulier*, inquit: non de sexu, sed de cunctatione convicium est. Et bene mulier, ^g quæ nutabat; quia jam virgo crediderat. *Quid ploras?* hoc est: Tu tibi es causa plorandi, tu tibi auctor es flendi, quæ es Christi incredula. *Ploras*, quia non vides Christum: crede, et videbis.

^a Plerique mss., *Patres orphanorum et judices viduarum*.

^b Gellius lib. i, cap. 12: *Capi autem, inquit, virgo vestalis propterea dici videtur, quia Pontificis maximi manu prehensa ab eo parente in cujus potestate est, veluti bello capta abducitur*. De vestalibus plura reperies lib. .... de *Virginibus* cap. 4, num. 15.

^c Mss. non pauci, *quamvis adhuc ista notaretur*: unus. .... *mutaret*: reliqui ac. edit. magis scite, ut in contextu. Non inutile porro fuerit quæ hic de virginibus Dominicæ resurrectionis testibus dicuntur, cum iis quæ habentur lib. vi Expos. Evang. sec. Lucam, pag. 1587, num. 14, contendere, nec non subjectam eidem loco observationem consulere. Interim advertite Ambrosium aut labi memoria, quando contra expressum Marci cap. xvi, vers 9, testimonium Christum Magdalene secundo tantum loco appa-

^d ruisse affirmat: aut præ illorum opinioni subscribendum esse, qui, ut Estius ait, Dei genitricem hic in Maria voluit significatam. Quid vero si duas Magdalenas extitisse hoc loco innuat sanctus Doctor? Confer hæc cum ultimo cap. in Luc. et nodum solve.

^e Omnes edit., *Videte quod meritum! Non sola carnis virginitas virginem facit*; omnes mss. ut in textu, nisi quod pro *meritum*, corrupte plures exhibent *meritorum*.

^f Mss. aliquot: *quia dubitabat*.

^g Plerique mss., *qui foris est plorat; nam qui, etc. Iterum post pauca, flevit: quæ non credit, fraude, etc.*

^h Mss. non pauci, *quæ notabatur*. Non incommode; idem enim est ac reprehendebatur, quod quidem post vocem, *convicium est*, apte ponitur. Hæc autem refer ad lib. x, in Luc., num. 161.

Adest Christus, nec umquam iis a quibus quaeritur deest. *Quid ploras?* hoc est, non lacrymis opus est, sed fide prompta, et Deo digna. Noli cogitare mortalia, et non plorabis: noli cogitare peritura, et flendi causam habere non poteris. Cur inde ploras, unde alii gratulantur?

18. *Quem quaeris?* hoc est: Non vides quia adest Christus? Non vides quia Christus est Dei virtus, quia Christus est Dei sapientia, quia Christus est sanctitas, quia Christus est castitas, quia Christus est integritas, quia Christus natus est ex virgine, quia Christus ex Patre, et apud Patrem, et in Patre semper, natus non factus, nec degener, ^a sed semper dilectus, verus Deus ex Deo vero?

19. *Tulerunt*, inquit, *Dominum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum* (Joan. xx, 15). Erras, mulier, quæ putas ab aliis Christum de monumento esse sublatum, et non potestate propria resuscitatum. Sed nemo tulit Dei virtutem, nemo tulit Dei sapientiam, nemo tulit venerabilem castitatem. Non tollitur Christus de monumento justus, nec de suæ virginis secreto, et piæ mentis arcano: et si qui volunt tollere, auferre non possunt.

20. Tunc ait illi Dominus: ^b *Maria, respice ad me* (Ibid., 16). Quando non credit, mulier est: quando converti incipit, Maria vocatur, hoc est, nomen ejus accipit, quæ parturit Christum; est enim anima quæ spiritualiter parit Christum. **219** *Respice*, inquit, *ad me*. Qui Christum respicit, emendatur: errat autem, qui Christum non videt.

21. Et ideo illa conversa respexit, et dixit: *Rabbi, quod interpretatur magister*. Qui respicit, convertitur: qui convertitur, plenius intuetur: qui videt, proficit. Et ideo magistrum appellat, quem mortuum esse credebat: alloquitur quem putabat amissum.

22. *Noli*, inquit, *me tangere* (Ibid., 17), hoc est, etsi correctionis tentamenta sunt; non tangit tamen Christum nutantis affectus. *Noli*, inquit, *me tangere*, hoc est, noli tangere Dei virtutem, Dei sapientiam, reverendam integritatem, honorabilem castitatem.

23. *Sed vade ad fratres meos*. Quid est aliud dicere, nisi: Jam noli foris flere? Vade ad electos et ad observantissimos sacerdotes; *et dic illis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum: Deum meum, et Deum vestrum*. Quid est aliud dicere, nisi: Ne mulier hinc moveas quaestionem? Certe a perfectioribus quære, dicent tibi quæ distinctio sit inter Patrem meum et Patrem vestrum. Nam qui juxta divinam generationem Pater mihi est, is juxta adop-

^a Ita mss. complures: alii vero, cunctæque edit. præmittunt vocem, *dilectus*.

^b Hunc textum neque in Græcis Evangelistæ cod. neque in Latinis ullis reperire est. Hæc autem referatur ad lib. X in Luc. num. 161.

^c Mss. nonnulli, *defensatum veni*; quidam, *defensatum invenio*.

^d Quatuor mss., *utinam non vincerer*.

^e Mss. nonnulli, *prædicatores*; etsi non omnino in-

tionem Pater vester est. *Patrem meum* dicendo, a creaturis se Dei Filius separavit: *Patrem vestrum* dicendo, adoptionis spiritualis gratiam designavit. Ita et *Deum meum* dicendo, mysterium suæ Incarnationis ostendit; ut quem Patrem naturaliter habet, Deum appellet propter suscepti corporis sacramentum: *Deum* quoque *vestrum* cum dicit, profectum in nobis suæ operationis ostendit.

CAPUT V.

Redit a digressionem ad suam defensionem, et sibi objecta non tantum agnoscit, verum etiam ulterius intendit, cupere etiam nupturas ad virginitatis studium revocare sponte professus.

24. Et vere Deus noster factus est nobis, ex quo passus est Christus; quando, ut alia omittam, pro integritate servanda mori virgines sunt paratæ. Nihil de causa, nihil de persona loquor; ubi enim Domini gratia, ibi debet esse pax Domini. Nec quemquam publice arguo, sed me ipsum ^e defensatum venio. Accusati enim sumus, et nisi fallor, accusatores nostri plerique de vobis sunt. Horum ego affectus redarguere malo, quam personas prodere. Criminis autem invidia hæc est, quia suadeo castitatem. Qui hoc non libenter accipit, ipse se prodit.

25. Virginitatem, inquit, doces, et persuades plurimis. ^d Utinam convincerer, utinam tanti criminis probaretur effectus! Non vererer invidiam, si efficaciam recognoscerem. Atque utinam me exemplis potius argueretis, quam sermonibus cæderetis! Sed vereor ne ^e prævaricatores mihi apposuisse videar, qui me alienis commendent laudibus.

26. Initiatas, inquit, sacris mysteriis, et consecratas integritati puellas nubere prohibes. **220** Utinam possem revocare nupturas! utinam possem flammeum nuptiale pio integritatis mutare velamine! An indignum videtur, ut sacratæ virgines a sacrosanctis altaribus non abducantur ad nuptias? Et quibus licet ^f sponsum eligere, non licet Deum præferre? In me ergo facti conditio mutatur, ut pro opprobrio mihi cedat, quod semper spectavit ad gratiam sacerdotum, jacere semina integritatis, et virginitatis studia provocare.

CAPUT VI.

Ad virginitatem provocare nec improbum esse, nec novum, nec inutile: quorum primo capite paucis absolute, alterum scilicet novum non esse Christi sententia, judicio apostolorum, ac puerulorum, exemplo docet: tum damnandas non esse nuptias monens,

sulse, minus tamen concinne. Prævaricator enim ille dicitur, qui eum quem vituperare atque accusare creditur, tacite fraudulenterque laudat ac defendit: quo sensu dictionem hanc Tullius in Philip. 2 non ita longe ab initio adhibuit; unde hunc locum Ambrosius noster videtur imitatus.

^f De hac facultate eligendi sponsi jam monuimus nos in epi-t. ad Sisin. aliquid esse dicturos.

earum tamen multas et graves molestias declarat ; A utque neutram harum conditionum quisquam traducat, prudenter suadet.

27. Quæro enim utrum quasi improbum hoc, an quasi novum, an quasi inutile reprehendatur. Si quasi improbum, improba ergo vota sunt omnium, improba vita est angelorum, quam gratia resurrectionis imitatur; qui enim ^a non nubunt, neque ducunt uxores, erunt sicut angeli in cælo (*Matth. xxii, 30*). Qui hoc utique reprehendit, resurrectionis vota condemnat. Itaque improbum videri non potest, quod hominibus pro præmio constitutum est: nec potest ejus rei species displicere, cujus veritas et in fructu est, et in voto.

28. Sed esto, non sit improbum, numquid novum **B** est? Nos enim nova omnia quæ Christus non docuit, jure damnamus; quia fidelibus via Christus est. Si igitur Christus non docuit quod docemus, etiam nos id detestabile judicamus. Discutiamus ergo utrum Christus integritatem docerit, an repudiandam putaverit: *Et sunt, inquit, spadones, qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum (Matth. xix, 12)*. Est ergo præclara militia, quæ regno cælorum militat. Itaque jam tunc Dominus docuit esse debere intermerata studia castitatis.

29. Unde et Apostoli eam cæteris præeminere cernentes: *Si ita est, aiunt, causa viri cum uxore, non expedit nubere (Ibid., 10)*. Quo dicto et graviora judicaverunt onera vinculi conjugalis, et veræ integritatis gratiam prætulere. Sed Dominus qui sciret **C** prædicandam omnibus integritatem, imitandam paucis: *Non omnes, inquit, capiunt verbum istud, sed quibus datum est (Ibid., 11)*, hoc est, non est communis plurimis, et vulgaris integritas: nec pro infirmitate permittitur, sed pro virtute conceditur. Denique cum dixisset: *Et sunt spadones qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum (Ibid., 12)*; ut ostenderet hoc non mediocris esse virtutis: *Qui potest, inquit, capere capiat.*

30. Et ideo post hoc verbum offeruntur pueri ad benedicendum, qui corruptelæ expertes, integritatis munus immaculata ætate servarent. **221** Talium enim est regnum cælorum, qui in puerilem castimoniam tamquam in naturam infantium corruptelæ ignoratione remeaverint. Est ergo etiam cælesti voce probata virginitas, Dominicisque expetenda præceptis.

31. Quo loco magisterium divinæ vocis imitemur. Nam cum in superioribus conjugium memoraverit non esse solvendum, nisi ex causa fornicationis, in posterioribus integritatis gratiam donumque contexit (*Ibid., 9*); ut doceret non damnandas esse nuptias, sed probandas; nuptiis tamen ipsis integritatis studia præferenda. Quis enim tam aversus a

vero, qui nuptias damnet? Sed quis tam alienus a ratione, qui conjugii onera non sentiat? Etenim mulier inupta et virgo cogitat quæ sunt Domini; ut sit sancta corpore et spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro (*I Cor. vii, 34*).

32. Et præter has molestias, quamvis nubendo non peccet, contritionem tamen habebit carnis hujusmodi: graves enim partus labores, gravis creandorum et erudiendorum liberorum molestia. Quibus ante præscripsit, ne quis hujusmodi averteretur injuriis; multæ enim in partus doloribus constitutæ, conjugio se renuntiare dicunt: multi etiam matrimonii onera non ferentes, ^b alieno ab uxore avertuntur affectu. Et ideo Apostolus ante præmisit: *Ligatus es uxori? Noli quærere solutionem (Ibid., 27)*. Et bene ait: *Ligatus es*; quodam enim vir et uxor nexu inter se amatorio copulantur, et quibusdam invicem sibi habentis amoris astricti sunt.

33. Bona igitur ^c vincula nuptiarum, sed tamen vincula: bonum conjugium, sed tamen a jugo tractum, et jugo mundi; ut viro potius cupiat placere, quam Deo. Bona etiam vulnera charitatis, et osculis præferenda: *Utilia enim vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici (Prov. xxvii, 6)*. Denique Petrus vulnerat (*Matth., xxvi, 51*), Judas osculatur (*Ibid., 49*): illum oscula condemnant, hunc vulnus emendat: illius osculis proditiōis venena funduntur, istius lacrymis culpa lavatur. Itaque ut ostenderet sermo propheticus bona vulnera charitatis, Ecclesia dicit in Canticis canticorum: *Quia vulnerata charitatis ego sum (Cant. ii, 5)*.

34. Nemo ergo vel qui conjugium elegit, reprehendat integritatem: vel qui integritatem sequitur, condemnet conjugium. Namque hujus sententiæ ^d adversarios interpretes damnavit jamdudum Ecclesia, eos scilicet qui audeant solvere copulam conjugalem. Audite enim quid dicat sacrosancta Ecclesia: *Veni, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis (Cant. vii, 11, 12)*. ^e Multos ager fructus habet, sed ille melior est qui et fructibus redundat et floribus. Est ergo Ecclesiæ ager diversis secundus copiis. Hic cernas germina virginitatis flore vernantia, illic tamquam in campis silvæ viduitatem gravitate pollentem, alibi tamquam uberi fruge conjugii Ecclesiæ **222** segetem replentem mundi horrea, ac veluti maritatæ vineæ fetibus torcularia Domini Jesu redundantia, in quibus fidelis conjugii fructus exuberat.

CAPUT VII.

Tertium caput aggressus, nempe virginitatem non esse inutilem, negat ullum hinc reipublicæ offerri damnum; quin immo ubi maxime ille status floreat, ibi co-

^d Marcionem, Manichæum ac Tatianum, eo quod nuptias condemnarent, condemnatos ab Ecclesia jam alibi observavimus.

^e Rom. edit. sola, *Multi agri fructus habent.*

^a Mss. aliquot, *non nubunt, neque nubentur.*

^b Quidam mss., *alieni ab uxorio, etc.*

^c Non pauci mss., *vincula sunt, sed tamen vincula; etsi vincula charitatis. Bonum, etc.*

piosisimam civium esse frequentiam docet : quod ut secus esset, huic tamen eo non improbandum ; cum in uxoribus caste viventibus id non culpetur. Postquam uere eorum qui iuventuti nuptias hinc fieri difficiliore obiciebant, demonstravit inanitatem, iis qui virgines serius velandas esse contendebant, respondet hic episcopi requiri prudentiam : at solam ætatem considerandam non esse martyrum exemplis, ac puero- rum ad Christum accedentium, probat.

35. Nec improbum igitur, nec novum integritatis est studium. Videamus ne forte inutile iudicetur; nonnullos enim dixisse audiui quod periit mundus, deficit genus humanum, conjugia labefacta sunt. Quæro quis tandem quæsit uxorem, qui non invenit? Quando fuerint bella pro virgine? Quis umquam pro virgine sit peremptus? De conjugis autem ista nascuntur, ^a ut perimatur adulter uxoris, raptor præliis appetatur. Ista reipublicæ semper damno fuerunt. Pro virgine sacra nemo damnatus est; quia castitatem non pœna cohibet, sed religio auget, fidesque conservat.

36. Si quis igitur putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia ubi paucæ virgines, ibi etiam pauciores homines: ubi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse majorem. ^b Discite quantas Alexandrina, totiusque Orientis, et Africana Ecclesia quotannis sacrare consueverint. Pauciores hic homines prodeunt, quam illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarum usu non inutilis virginitas existimatur, præsertim cum per virginem salus venerit, orbem fecundatam Romanum.

37. Quod si quis hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas uxores degere, quia frequentius possunt parere incontinentes. Nulla peregrinanti marito fidem servet; ne damnum faciat prolis futuræ, et partus frequentioris amittat ætatem.

38. Sed difficilior sit via adolescentibus ad nuptias impetrandas. Quid si forte commodior? Quæro enim cum his aliquem habere tractatum, qui arcen-

^a Per legem Juliam de Adult. coercendis licebat patri filiam et quemlibet ejus adulterum ubicumque in hoc flagitio deprehensus interficere: marito quoque idem jus erat, sed sub certa personarum ac locorum definitione. Quod autem ad prælia in uxoris alienæ raptorem excitata, quis nescius est famosissimum illud bellum quo Europa atque Asia inter se toto decennio collisæ sunt, quodque nonnisi Trojani regni, ac totius gentis excidio sedari potuit; non ob aliam causam quam ob Helenam a Paride raptam susceptum esse: de quo præter Homerum vide Dictyn cretensem ac Daretem Phrygium historicos, licet in multis non minus ipsomet Homero fabulosos.

^b Cod. Reg. et Fisc., *Dicite quantas Alexandrina.*

^c Mss. Fisc., *dicimus; sed virtutem animi:*

^d Mss. non pauci, *si puellæ nobiles:* melius alii atque edit...., *nobiles.* Verum cum duodecimo anno virgines viro maturæ vulgo putentur, aliquid difficultatis hinc nasci potest quod tantula ætate contentus fuerit sanctus Antistes; quandoquidem non ita multo post ad virginum consecrationem Punica sydonus III, can. 4, annos 25 plenos assignavit: quod tempus postea Leo primus in antiquo Pontificali, et Majoria-

da virginitatis sententiam gerunt. Itaque qui sunt isti, discutere debemus: utrum qui uxores habent, an qui non habent? Si qui habent, timere non debent; uxores enim eorum jam virgines esse non possunt. Si qui non habent, non sibi injuriam faciant, quod ejus tantum **223** nuptias speraverint, quæ nuptura non esset. An fortasse patres pro filiarum conjunctione solliciti, moleste ferunt virgines consecrari? Nec hi quod vereantur, habent; si sequantur consilium. Inter paucas suæ citius eligentur.

39. Aiunt etiam plerique maturioris ætatis virgines esse velandas. Neque ego abnuo sacerdotalis cautionis esse debere, ut non temere puella veletur. Spectet plane, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris. Spectet maturitatem verecundiæ, examinet gravitatis canitiam, morum senectam, pudicitiam annos, animos castitatis: tum deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas. Si hæc præsto sunt, non deest virgini longæva canities: si hæc desunt, differatur puella moribus quam annis adolescentior.

40. Non ergo ætas rejicitur florentior, sed animus examinatur. At certe Theclam non senectus, sed virtus probavit. Et hinc quid plura contextam, cum omnis ætas habilis Deo, perfecta sit Christo? Denique non virtutem ætatis appendicem ^e dicimus, sed virtutis ætatem. Nec mirere in adolescentulis professionem, cum legeris in parvulis passionem; scriptum est enim: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem (Psal. VIII, 3).* An dubitamus si eum usque ad continentiam sequatur adolescentia, quem usque ad mortem constituit infantia? Et quasi incredibile putamus, ^d si puellæ nobiles Christum sequantur ad regnum, quem etiam pueri sequebantur in deserto; sicut legimus quia saturata sunt de quinque panibus quatuor millia hominum, *exceptis inquit, pueris et mulieribus (Mat'h. XIV, 21).*

41. Nolite ergo a Christo arcere infantes; quia et ipsi pro Christi nomine subire martyrium: *Tantum est enim regnum cælorum (Mat'h. XIX, 14).* Vocat eos Dominus, et tu prohibes? De ipsis enim Domi-

nus imperator Constit. 8, usque ad quadragenariam ætatem ampliarunt. Attamen meminisse oportet duas consecrationes quas Innoc. primus a nobis in Præfatione ad lib. de Virginibus jam laudatus, Leo primus epist. ad Rustic. Narb. et Gelasius epist. ad episc. Lucanæ clare distinguunt, olim existisse solemnem scilicet ac privatam. Itaque nihil pugnabit, si can. Carth. et Leonis Majorianique constitutionem de priori intelligamus, de posteriori vero et hunc Ambrosii locum, et alium Hieronymi epist. ad Marcellam Asellæ duodenis tantum annis natæ consecrationem referentis: quibus addi etiam posset Basilli testimonium ad professionem virginitatis non ultra 16 aut 17 annos epist. cau. conc. 18 exigentis. Quod si contendas Ambrosiana verba etiam de solemni consecratione accipi debere, non admodum repugnabimus, cum semper in Ecclesiæ potestate fuerit, justis de causis ac pro temporum necessitate suam mutare disciplinam. Mirare interim easdem illas adversus virginitatem objectiones nostra memoria renovatas fuisse ab hæreticis, quas Ambrosius in hoc opere tam prudenter atque invicte confutavit.

nus ait: *Sinite eos venire ad me*. Nolite adolescentulas a arcere, de quibus scriptum est: *Propterea adolescentulas dilexerunt te* (Cant. 1, 2). Et induxerunt te in domum matris suæ (Cant. viii, 2). Nolite postremo a Christi charitate etiam parvulos separare, quem etiam intra matris uterum adhuc positi exsultatione prophetica fatabantur (Luc. 1, 41).

224 CAPUT VIII.

Ætatem omnem quærendo Christo habilem esse supra docuit, hic nullum locum ad id opportunum non esse ostendit. Cur occidente sole ægri afferantur ad Christum, is autem quærat in orto jam die? ubi et de jactantia vitanda præcipitur. Ad sequendum per diem Christum exhortatio: eum vero nec in foro, nec in plateis, ubi vulnerari ac spoliari dicitur Sponsa, reperiri.

42. In ipsis adhuc Ecclesiæ principiis turbæ requirebant eum. Qua ratione? Quia manus, inquit, imponens curabat eos (Luc. iv, 40). Nec tempus ad sanandum, nec locus quæritur. Omnibus enim locis omnibusque temporibus non est præmittenda medicina. Intra domum Maria ab angelo benedicitur (Luc. 1, 28); intra domum David ungitur in prophetam (1 Reg. xvi, 3). Ubique Jesus curat, ubique sanat: in itinere, in domo, in deserto. In itinere curatur quæ sibi tetigit (Matth. ix, 20): in domo principis Synagogæ filia resuscitatur (Marc. v, 41): in deserto turba sanatur. Denique sic habes: *Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis his manus imponens curabat eos* (Luc. iv, 40). Sanabat ergo et in deserto, et occidente jam sole, et sanabat, manus imponens; ut et Deum se et hominem demonstraret. Non immerito igitur facta jam die turbæ requirebant eum.

43. Videò ordinem. Sole occidente, ægri deferuntur ad Christum: facta autem die, turbæ requirebant eum. Quando enim nisi per dies quæritur Christus? Nam qui in luce ambulat, non recedit a Christo. Itaque nox habebat adhuc ægrotantium gemitus, dies jam fidem plebis, jam lætitiarum sanatorum; ut quod scriptum est, compleretur: *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia* (Psal. xxix, 6). Quæ enim turbæ major gratia, quam ut etiam in desertam locum Christum sequatur?

44. In quo ille docet a perfecto abesse debere jactantiam; non enim sanandorum copiam, sed operum

* Ita edit. omnes ac mss. nonnulli: alii vero aliquot, et jejuno solo quodam siti, corporis fugitantem delicias, etc.; unus, et jejuno solo, quod in appetitu corporis, etc.; alius, et jejuno solo, quo jam petulantiam corporis fugitantes, etc. In reliquis autem nihil san.

† Omnes edit. ac mss. aliquot, gratium reconciliationis accipiat. In Ecclesia, etc.; melius autem reliqui, gratia reconciliationis, etc. Idem enim est ac si scripisset in reconciliationis testimonium accipiat quod sum dicturus, nimirum in Ecclesia, etc.

‡ Adverte periculum eorum qui presbyteros aut doctrina ecclesiastica destitutos, aut sæcularibus cu-

jactantiam declinabat. Et nos igitur si salvi esse desideramus, vel si jam meremur sanitatem, procul a luxuria, procul a lascivia; tanquam in arido vitæ istius^a et jejuno solo quadam siti corporis fugitantem deliciarum Christum sequamur.

45. Sequamur per dies. Adest Ecclesiæ dies, quem Abraham vidit, et gavisus est (Joan. viii, 56). Sequamur ergo per dies Christum; non enim in noctibus reperitur. *In cubili, inquit, meo, in noctibus quæsi vi quem dilexit anima mea: quæsi vi eum, 225 et non inveni eum: vocavi eum, et non obaudivit me* (Cant. iii, 1).

46. In foro aut in plateis Christus non reperitur. Denique nec illa eum in foro et in plateis potuit reperire, quæ dixit: *Exurgam, ibo, et circumibo civitatem, in foro et in plateis, et quæram quem dilexit anima mea. Quæsi vi eum, et non inveni eum: vocavi eum, et non obaudivit me* (Ibid. 2). Nequaquam igitur ibi quæramus Christum, ubi invenire non possumus. Non est Christus circumforaneus. Christus enim est pax, in foro lites: Christus justitia est, in foro iniquitas: Christus operator est, in foro inane otium: Christus charitas est, in foro obrectatio: Christus fides est, in foro fraus atque perfidia: Christus in Ecclesia est, in foro idola. Et ut illa vidua quam in alio perstrinximus libro (*De viduis c. 9 et seq.*), cognoscat non obrectandi me locutum illa studio, sed monendi: meque non asperum, sed sollicitum; ^b gratia reconciliationis accipiat: in Ecclesia vidua justificatur, in foro circumvenitur. Fugiamus ergo forum, fugiamus plateas.

47. Prudentiam autem notam assume tibi, ut custodiat te a muliere a linea et mala.... *Per fenestram enim de domo sua in plateas prospicit* (Prov. vii, 4 et seq.). Fugiamus plateas. Non enim injuria tantummodo est non invenisse quem quæras; sed etiam plerumque ^c ubi non oportet quæsisse, vulnus est: quæsisse in domibus virorum qui sibi falso doctorum nomen assumunt: quæsisse procacius quam verecundius.

48. Ergo caveamus ^d exemplo Ecclesiæ illius, ne nos custodes inveniant, qui circumeunt civitatem: *Invenierunt, inquit, me custodes qui circumeunt civitatem: percusserunt, et vulneraverunt me, et tulerunt pallium meum custodes murorum* (Cant. v, 7). Non in se, filiæ; ^e non, inquam, in se, filiæ, sed in nobis vulneratur Ecclesia. Caveamus igitur ne lapsus noster vulnus Ecclesiæ fiat; ne quis a nobis pal-

piditatibus corruptos, aut denique innata quadam animi mollitie nimium indulgentes consulunt; ex his enim quisquis quærit viam salutis, haud dubie quærit ubi non oportet. Obiter autem monemus ab hoc loco in mss. non paucis lacunam esse, quæ ferme per tres integras columnas hiat.

^d Rom. edit. sola, exemplo illius: sed sublata voce Ecclesiæ supervacaneam non esse, satis declarant sequentia.

^e Non, inquam, in se, filiæ, isthæc etiam Rom. edit. resciderat contra cæterarum ac mss. omnium fidem.

lium auferat, hoc est, amictum prudentiæ, insigne patientiæ, quo mollioris ambitio vestis exiit: *Qui enim mollioribus vestibus induuntur, in domibus regum sunt* (Matth. xi, 8). Nobis autem pallium dedit Christus, quo apostolos suos et corpus suum ipse vestivit. Quod denique jubet te dare, si quis a te tunicam petat, ut dimittas ei et pallium (Matth. v, 40), id est, insigne philosophiæ tuæ tradas, et quasi amictu prudentiæ tuæ eum qui ante nudus fuerit, circumvestias.

CAPUT IX.

Quærendum Christum in montibus aromatum atque in deserto: hujus fecunditas, exposito cur flos atque lilium dicatur Christus, describitur: et induci in domum vini, ordinarique in se charitatem cupere narratur Ecclesia.

49. Ibi igitur, filiæ, Christum quæramus, ubi quærit Ecclesia, in montibus boni **226** odoris, qui excelsorum sublimitate factorum suavem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim platas, fugit conventus, et strepitus fori, juxta quod scriptum est: *Fuge, fraternus meus, et similibus efficere cervo aut hinnulo cervi in montibus aromatum* (Cant. viii, 14). Serpentinis enim invisus colubris et fugitans canum, atque humi reptantibus infestus serpentibus, nescit habitare nisi in sublimitate virtutum, nescit commorari nisi in talibus Ecclesiæ filiabus, quæ possunt dicere: *Christi enim bonus odor sumus Deo* (II Cor. ii, 15); sed quibusdam odor mortis in vitam, in iis qui pereunt: quibusdam odor vitæ in vitam, in iis utique qui odorem resurrectionis Dominicæ vivida fide spirant.

50. Isti sunt aromatum montes, qui Domini corpus Jesu acceperunt, et in linteis cum aromatibus ligaverunt (Joan. xix, 40); quicumque enim crediderunt quia Jesus mortuus est, et sepultus est, et resurrexit, hi excelsum veræ cacumen fidei virtutum fastigiis extulerunt. Ubi ergo Christus quæritur? In pectore prudentis scilicet sacerdotis.

51. Et quoniam de deserto tractatus hic sumitur, ubi quærendus sit, etiam ipse demonstrat, dicens: *Ego flos campi, et lilium convallium. Tanquam lilium in medio spinarum* (Cant. ii, 1, 2). Ecce alium locum, in quo solet Dominus diversari; immo non in uno, sed in pluribus. *Ego*, inquit, *flos campi*; quia patientem simplicitatem puræ mentis frequentat. *Et lilium convallium*; flos enim humilitatis est Christus, non luxuriæ, non voluptatum, non lasciviæ, sed flos simplicitatis, flos humilitatis. *Tanquam lilium in medio spinarum*. Nonne inter asperitates laborum, contritionesque animorum boni flos odoris exurgit; quia contrito corde Deus placatur?

52. Hoc est desertum, filiæ, quod ducit ad regnum, hoc est etiam desertum, quod floret ut lilium; juxta quod scriptum est: *Lætare, sterilis, et exsulta, deserto, et floreat ut lilium* (Esai. xxxv, 1). In hoc deserto, filiæ, arbor illa bona fructifera, quæ bonos fructus facit (Matth. vii, 17), incipit brachia facto-

rum suorum diffundere, verticem divinitatis attollere. Juxta quam nostræ ligna silvæ frutescant; quia sicut arbor mali inter ligna silvæ, ita fraternus meus inter medium filiorum (Cant. ii, 3). Et videns hoc Ecclesia lætetur et gaudeat dicens: *In umbra ejus concupivi et sedi, et fructus ejus dulcis in faucibus meis.*

53. Videns, inquam, hoc Ecclesia, et fidei nostræ jam læta successu dicat: *Inducite me in domum vini et ordinate in me charitatem* (Ibid. 4). Charitas non potest esse sine fide; tres enim sunt velut vades Ecclesiæ, spes, fides, charitas. Cum spes præcesserit, fides fundata fuerit, ordinatur charitas, Ecclesia copulatur.

227 CAPUT X.

Ut Christi mereamur in nos adventum, Spiritum sanctum invocari debere; illum enim non semper venire, neque ad omnes: sed ad eam animam quæ ita terrestrem exuerit tunicam, ut ipsam postea non resumat. Pedum lotio quid significet; et quod dicit Sponsa, quomodo inquinabo illos? Denique spirituales animæ pedes hoc loco intelligendos esse demonstratur.

54. Didicisti ergo ubi Christum requiras; disce etiam quemadmodum possis mereri, ut ille te quærat. Excita Spiritum sanctum dicens: *Exsurge, Aquilo, et veni, Auster; aspira hortum meum et profluant aromata mea* (Cant. iv, 16). *Descendat fraternus meus in hortum suum, et manducet fructus pomiferarum suarum* (Cant. v, 1). Hortus Verbi animæ vernantis affectus est, et in pomiferis virtutis est fructus.

55. Venit ergo; et sive manduces, sive bibas, si Christum invocas, adest dicens: *Venite, manducate panes meos, et bibite vinum meum* (Proverb. ix, 5); sive etiam dormias, pulsat ad januam. Venit, inquam, frequenter, et per prospectum mittit manum suam: sed non semper nec ad omnes; sed ad eam animam quæ potest dicere: *Nocte exui me tunicam meam* (Cant. v, 3). Etenim in hac sæculi nocte prius tibi corporalis vitæ amictus est exuendus, exiit enim se carne Dominus, ut pro te de dominationibus et potestatibus mundi istius triumpharet.

56. *Quomodo induam illam* (Ibid.)? Vide anima Deo devota quid dicat. Sic se actus corporis et terrenos exiit mores, ut nesciat quomodo, etiamsi velit, rursus possit induere. *Quomodo induam illam?* hoc est, qua verecundia, quo pudore, qua postremo memoria? Consuetudo enim boni usum pravitatis veteris amisit.

57. *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos* (Ibid.)? Didicisti in Evangelio quod pedes lavare fidei mysterium humilitatis insigne sit; juxta quod scriptum est: *Si ego lavi pedes vestros Dominus et magister, quanto magis vos debetis alter alterius pedes lavare* (Joan. xiii, 14)! Sed hoc ad humilitatem pertinet. Quantum vero ad mysterium, pedes debet lavare suos qui vult partem habere cum Christo: *Si enim non laveris, inquit, tibi pedes, non habebis partem mecum* (Ibid. 8). Cum hoc Petro dicitur, quid de nobis censetur?

58. Qui lavit igitur pedes, non necesse habet iterum lavare; et ideo caveat ne inquinat eos. Et benesanta Ecclesia dicit: *Lavi pedes meos*. Non dicit: Quomodo iterum lavabo eos; sed, quomodo iterum inquinabo eos? quasi oblita maculæ veteris, oblita contagii. Admonet igitur in ministerio corporali quemadmodum spirituale debeamus actuum nostrorum diluere vestigium. Itaque pedes cum semel laveris æterni fontis irriguo, et mysterii mundaveris sacramento; cave ne iterum corporeæ cupiditatis illuvie, lutulentique actus terreni sordibus inquinentur.

59. Isti sunt pedes quos David lavit in spiritu, **228** qui te docet quemadmodum eos inquinare non possis, dicens: *Stantes erant pedes nostri in atriiis tuis, Hierusalem (Psal. cxxi, 2)*. Utique hic non corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cælo haberet corporis pedes? Hierusalem enim, sicut Paulus te docuit (*Hebr. xii, 22*), in cælo est. Et idem te docuit quemadmodum in cælo stare possis, cum dicit: *Nostra autem conversatio in cælis est (Philip. iii, 20)*; conversatio morum, conversatio factorum, conversatio fidei.

CAPUT XI.

Bonum esse ad accessum Christi trepidare ac festinare: eum non cum venerit solum, sed et prius quam veniat, solitum deferre mercedem, ut myrrha digiti ac manus fluant, hoc est, ut credamus Christum non vidisse corruptionem, cum sit unguentum effusum nomen ejus. Hoc unguentum quod semper flagrabat apud Patrem, in tempore Filius effudit: sed exinanitum fuit in Judæis, et a gentilibus collectum, cumque etiamnum fluat quotidie, diligenter excipiendum est, ut animam nostram totam penetret.

60. Quisquis sic vivit, potest dicere: *Fraternus meus misit manum suam per prospectum, et venter meus turbatus est ad illum: surrexi aperire fratri meo (Cant. v, 4)*. Bonum est ut ad adventum Domini interiora turbentur. Si ad angeli adventum Maria turbata est (*Luc. i, 29*), quando magis ad Christi nos turbamur adventum! Influunt quippe divinis, corporeus peregrinatur affectus, et usus ille exterioris hominis exolescit. Et tu turbare, et tu festina. Festinantes illi agnum manducare præcipiuntur (*Exod. xii, 11*). Surge, aperi, ad januam Christus est, vestibula domus tuæ pulsat: si aperueris, introibit, et introibit cum Patre.

61. Nec solum cum ingressus fuerit, mercedem relinquit; sed etiam prius quam ingrediatur, mercedem præmittit. Adhuc anima turbatur, adhuc parietes domus suæ palpat, adhuc ostium quærit ubi Christus est, adhuc solvit vinculum carnis, et corporis claustra, adhuc Christus ^b foris pulsat: *Manus autem, in-*

^a Omnes edit. cum paucis mss., *cave iterum corporeæ cupiditatis illuvie, ne lutulenti actus sordibus inquinentur*; alii multo plures ac potiores ut nos in textu.

^b Mss. non pauci, *fores pulsat*.

^c Ita plerique mss.; nonnulli autem ac edit., *aperuit os, exivit unguentum*.

quit, meæ stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni in manibus clausuræ (Cant. v, 5). Quam myrrham stillant animæ manus, nisi illam quam obtulit justus ille Nicodemus magister in Israel (*Joan. iii, 1 et seq.*), ille qui meruit lavacri primus audire mysterium, qui attulit mixturam myrrhæ et aloes quasi libras centum, et misit in corpus Jesu (*Joan. xix, 39*): perfectum utique odorem fidei attulit?

62. Hunc odorem fragrat anima quæ Christo aperire incipit, ut accipiat primo odorem Dominicæ sculturæ, et credat quia caro ejus non vidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit: sed æterni illius floris, et semper virentis odore condita surrexit. Quomodo enim poterat vel in carne marcescere, cujus nomen unguentum exinanitum est (*Cant. i, 2*)? Exinanivit se, ut spiraret tibi.

63. Semper unguentum hoc erat, sed erat apud Patrem, erat in Patre. Olebat tantum angelis **229** et archangelis, tamquam intra vas cæli. Aperuit os Pater dicens: *Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium; ut sis in salutem usque ad extremum terræ (Esai. xlix, 6)*. Descendit Filius, repleta sunt omnia novo odore Verbi. Eructavit cor Patris Verbum bonum (*Psal. xlv, 2*), fragravit Filius, Spiritus sanctus exhalavit, atque per omnium se corda diffudit; *Diffusa est enim charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum (Rom. v, 5)*.

64. Ipse Dei Filius in corpore tamquam in vase odorem primo cohibebat, suum opperiens tempus, sicut ait: *Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut sciam quando oporteat dicere sermonem (Esai. l, 4)*. Venit hora, et aperuit os, exinanivit unguentum, quando virtus exibat de eo.

65. Hoc unguentum exinanitum est super Judæos, et collectum est a gentibus: exinanitum in Judæa, et redoluit in omnibus terris. Hoc unguento uncta est Maria, et virgo concepit, virgo peperit bonum odorem, Dei Filium. Hoc unguentum effusum est super aquas, et sanctificavit aquas. Hoc unguento uncti sunt tres pueri, et humore iis flamma roravit (*Dan. iii, 25*). Hoc Daniel unctus est, et leonum ora mollivit, feritatemque permulsit (*Dan. vi, 22*).

66. Fluit hoc unguentum quotidie, et numquam deficit. Accipe vas tuum, virgo, et accede, ut possis hoc unguento repleri. Accipe unguentum æstimatum trecentis denariis, sed gratis datum, non venditum; ut omnes haberent gratis. Virgo, ungere: noli contristari sicut Judas (*Joan. xii, 5*), quia hoc unguentum effunditur, ^d sed conspeli in te Christum. Claude sane vas tuum, ne unguentum effluat. Claude integritatis clave, loquendi verecundia, abstinentia gloriandi.

67. Hoc quæ habet unguentum, Christum recipit;

^d Paris. quædam edit., *sed conspeli te in Christum, perperam*. Infra vero ubi omnes edit. ac mss. aliquot, *Claude integritatis clave, etc.*; alii habent partim, *claudite ostium integritatis; claudite loquendi verecundiam abstinentiæ gloriandi*: partim, *Claude integritatis clave loquendi verecundiam, abstinentiam gloriandi*. Neutra tamen harum lectionum satis commoda.

et ideo quæ habebat, ait : *Aperi, inquit, fratri meo, A frater meus transiit* (*Cant. v, 6*). Quomodo transiit? Id est, mentis interna penetravit, sicut dictum est Mariæ : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius* (*Luc. ii, 35*). Vivum enim Verbum Dei, sicut gladius acutus, penetrans, et corporalium repagula cogitationum, et cordis interna rimatur (*Hebr. iv, 12*).

CAPUT XII.

Omniibus et maxime virginibus Christum exspectandum : si vero ille tardaverit, quod semper animæ fit accordia, surgendum et donorum ab eo jam acceptorum contemplatione invocandum Spiritum sanctum ; extemplo enim Sponsum responsurum. Quid sit quod caput ac cincinnos suos humidus dicat? quo loco inseritur a capillarum cincinnis dehortatio. Deinde ubi animam rursus ad servandam innocentiam, et capiendum ex actibus ac fide odorem spiritalem impulit, spondet eam sic placituram, accessurumque ad ipsam Christum, neque se illi nisi tentationis causa subducturum ; atque adeo tentatores esse sperandos.

68. Et tu igitur, anima, una de populo, una de plebe (neque enim Christus stupet **230** aliqua sæcularium discrimina dignitatum, ne auratam vestem, aut monile pretiosum, aut nobilia coruscantium gemmarum sarta miratur, quorum dispendiis sæpe lis movetur in Ecclesia, pax fugatur), certe tu una de virginibus, quæ corporis tui gratiam splendore mentis illuminas (propior enim es quæ Ecclesiæ compararis), tu, inquam, in cubili tuo, et nocturno tempore constituta, semper meditare Christum, et ejus adventum omnibus sperato momentis.

69. Si tardare tibi videtur, exsurge. Tardare videtur, cum diu dormis : tardare videtur, cum ab oratione vacas : tardare videtur, cum vocem non excitas ^a psalmis. Primitias vigiliarum tuarum Christo dicato, primitias actuum tuorum Christo immola. Audisti in superioribus quia vocavit te, dicens : *Veni a Libano, Sponsa, veni a Libano ; transibis et pertransibis a principio fidei* (*Cant. iv, 8*) ; transibis in sæculum certatura, pertransibis ad Christum triumphatura de sæculo. Audisti quia te a leonum et pardorum, id est, a spiritualium nequitiarum incursionibus separavit : audisti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum : audisti quia vestimentorum tuorum aromata, hoc est, bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit : audisti quia hortus es conclusus, **D** suavium pomiferarum refertus fructibus. Pete igitur ut aspiret tibi Spiritus sanctus, aspiret super cubile tuum, atque odorem piæ mentis, et gratiæ spiritualis accumulet. Respondet tibi : *Ego dormio, et cor meum vigilat* (*Cant. v, 2*).

^a De psalmis domi privatim decantandis intelligimus, cum publica psalmodia id temporis in Ecclesia Mediolanensi adhuc non videatur fuisse instituta. Vel certe per vocem psalmis signari possunt alii quilibet cantici pii atque spiritales, ad quos nos exhortatur sanctus Apostolus.

^b Rom. edit. sola, *Cincinnati autem mei guttarum noctis.*

^c Amerb. et Eras., *offunditur enim* ; Gill. ac Rom.

70. Audis vocem pulsantis ad januam, et dicentis : *Aperi mihi, soror mea : surge, proxima mea, columba mea, perfecta mea* (*Ibid.*) : charitate proxima, simplicitate columba, virtute perfecta ; quia caput meum repletum est rore. Sicut enim ros cæli nocturnus amovet siccitates, ita ros Domini nostri Jesu Christi nocturnis et sæcularibus tenebris æternæ vitæ stillavit humorem. Hoc est caput quod æstu mundi nescivit arescere ; unde ait : *Quia si in humido hoc faciunt, in arido quid facient* (*Luc. xxiii, 31*) ? Hoc igitur caput rorat aliis, sibi abundat. Et bene abundat caput Christi ; quia caput tuum Christus est, qui plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis, aut diuturna deficit largitate. In hoc caput ferrum non ascendit, quod est instrumentum belli, insigne **B** discordiæ.

71. Nunc specta, et vide ros ille qualis ait, scilicet non vulgaris humoris ; ^b cincinnati autem suat in eo guttarum noctis. Noli, proxima mea, accipere cincinnos corporalium capillarum (*Cant. v, 2*). Non illi ornamenta, sed crimina sunt : lenocinia fornicæ, non præcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaræus habet, in quibus ferrum non ascendit, quos nemo præcidit : qui non calamistris compositi, et arte digesti, sed multiplici crispantes virtutum nitentium gratia refulserunt. Disce in historia quales Nazaræus cincinnos habeat, quos quamdiu Samson habuit intactos, numquam vinci potuit (*Judic. xvi, 17*). Cincinnos perdidit, et meritum virtutis amisit.

231 72. Audita igitur voce Verbi, quam exueras tunicam nocte, ne quæras quemadmodum induas eam ; ^c offenditur enim, et frequenter offertur per nequitiam spiritalem. Quemadmodum, inquam, induas eam, obliviscaris, et nescias : et quasi jam Dominus assistat, oxors corporalium vineolorum turbata ^d consurgas : internam orationibus præparas mentem dum surgis ; ut ex humilibus ad sæperna contendas, et studeas fores tui cordis aperire : dum manus tuas tendes ad Christum, fidelem tua gesta spirabunt odorem.

73. Admove igitur manus naribus tuis, et odorem actuum tuorum indefessa ac pervigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dextræ tuæ, et flagrantiam resurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui sudabunt, hoc est, fidei veræ gratiam spiritualia gesta flagrabunt. Capis ergo, virgo, ex interiore tuo corpore voluptatem, et ipsa tibi dulcis, ipsa tibi suavis es, et ipsa tibi (quod peccantibus sæpe contingit) non incipis displicere ; plus enim tibi placebit nuda simplicitas, corporeæ fraudis exuta tegminibus.

cum paucis mss., *offertur enim* ; alii mss. denique, *offenditur enim*, etc. Non incommode, idem quippe est atque *occurrit*. Quid autem si legas *ostenditur* ? Certe hanc lectionem duceremus multo potiolem, si quod aliud præsidium ei adesset præter conjecturam.

^d Mss. aliquot, *consurgas in terram, orationibus præparas mentem.*

74. Talem te Christus desideravit, talem te Christus elegit. Aperto itaque ingreditur ostio; neque enim potest fallere, qui se ingressurum esse promisit. Complectere igitur quem quæristi: accede ad ipsum, et illuminaberis: tene illum, roga ne cito abeat, obsecra ne recedat; Verbum enim Dei currit, fastidio non capitur, negligentia non tenetur. Obeat anima tua in verbo ejus, et cœlestis sermonis insiste vestigio; cito enim transit.

75. Denique quid ait illa? *Quæsi eum, et non inveni illum: vocavi eum, et non obaudivit me* (Cant. v, 6). Ne putes displicere te, quæ vocasti, quæ rogasti, quæ aperuisti, quod tam cito abiit: sinit nos sæpe tentari. Denique turbis rogantibus ne recederet, quid ait in Evangelio? *Et aliis civitatibus oportet me evangelizare a verbum Dei; quia ideo missus sum* (Luc. iv, 43). Sed etiam si tibi ille abiisse videtur, ^B *exi, rursus explora* (Cant. v, 7).

76. Noli jam Deo devota illos metuendos circumforaneos intelligibiles timere custodes, noli timere eos qui circumeunt civitatem, noli vulnera formidare, quæ sequentibus Christum nocere non possunt. Etiam si corpus tuum, hoc est, vitam corporis tui auferant, vicinus est Christus: quem cum inveneris, ubi cum eodem commorari debeas agnosce, ne forte a te discedat; cito enim deserit negligentes.

232 CAPUT XIII.

Discendum nobis esse ab Ecclesia quo pacto Sponsus teneri queat, vinculis scilicet charitatis et suppliciorum beneficio: introducendum etiam eum in interiorum domum, sed virtute prius exornatum, Per quam fenestram manum mittere dicatur Sponsus, et quemadmodum fenestræ virginis sint parandæ? Eam quoque januam suæ silentii seras appanere debere, quod magno suo malo Eva non fecit. Tunc mortificationis ac resurrectionis myrrham sudaturam; si modo virga illa talis fuerit, qualis esse jubetur ab Apostolo: sed Christum inquiri velle, atque odio habere garrulitatem.

77. Quis igitur te nisi sancta Ecclesia debet docere quemadmodum Christum teneas? immo jam docuit, si quæ legis, intelligas: *Quam modicum, inquit, fuit, cum transivi ab ipsis, donec inveni quem dilexit anima mea: tenui eum, et non relinquam eum* (Cant. iii, 4). Quibus igitur Christus tenetur? Non injuriæ nexibus, non restium nodis: sed vinculis charitatis, mentis habenis stringitur, et animæ tenetur affectu. Si vis et tu tenere Christum, quære jugiter, nec pœnam metuas; inter supplicia enim frequenter corporis, inter ipsas persecutorum manus Christus melius invenitur. *Quam modicum, inquit, fuit, cum transivi ab ipsa. Exiguo enim spatio, brevique momento cum persecutorum manus evaseris,*

nec succubueris potestatibus mundi, tibi Christus occurret, nec te diu tentari patietur.

78. Quæ sic Christum requirit, quæ Christum invenit, potest dicere: *Tenui eum, nec relinquam eum; donec introducam eum in domum matris meæ, et in cubiculum ejus quæ me concepit* (Ibid.). Quæ est domus matris tuæ et cubiculum ejus, nisi interiorum tuarum secretumque naturæ? Hanc domum serva, hujus domus mundato penetralia; ut cum immaculata domus fuerit, nec ullius adulterinæ conscientiarum sordibus inquinata, spiritualis domus in sacerdotium sanctum lapide angulari coagmentata consurgat, et Spiritus sanctus habitet in ea. Quæ sic Christum requirit, quæ sic Christum obsecrat, non relinquitur ab eo, immo etiam frequenter revisitur; est enim nobiscum usque ad consummationem mundi (Matth. xviii, 20).

79. Ergo Christus repertus est, et tenetur: et repertus est ille qui per fenestram tuam manum misit. Quæ est fenestra nostra (Cant. v, 4), nisi per quam opera Christi videmus, oculus scilicet animi, et mentis obtutus? Et ideo, virgo, per fenestram tuam Christus introeat, Christus manum suam mittat per fenestram, tibi veniat Verbi, non corporis amor. Si igitur per fenestram tuam manum mittit Dei Verbum, vide quemadmodum fenestras tuas præpares, vide quemadmodum ab omni pulvere delictorum detergere debeas. ^C Nihil tetrum habeat, nihil adulterinum fenestra virginis. Procul sibi et cæteras affectati nugas decoris, procul adulterini amoris illecebras. Similis aurium clausura est, quibus non suspendenda onera, non figenda vulnera: sed unus ornatus est, audire quod prosit.

233 80. Januam quoque tuam discere temporibus obserare nocturnis, non facile quisquam patentem reperiat. Sponsus ipse vult clausam esse, cum pulsat. Janua nostra os nostrum est, Christo prope modum soli debet aperiri: nec aperiatur, nisi ante pulsaverit Dei Verbum. Denique ideo scriptum est: *Hortus conclusus, soror mea Sponsa, hortus conclusus, fons signatus* (Cant. iv, 12); ne facile aperiatur os suum, nec vulgari designet alloquio. Neque enim de ipsis divinis decet, nisi Verbo Dei interpellata, respondeas. Quid tibi cum cæteris? Soli Christo loquere, soli fabulare Christo. Si enim ut mulieres in ^D Ecclesia taceant, scriptum est (1 Cor. xiv, 34), quanto magis non decet patere virginis januam, non decet viduæ patere fores! Cito insidiator pudoris obrepit, cito verbum excidit, quod revocare desideres.

81. Si Evæ clausa fuisset janua, nec Adam deceptus fuisset, nec responderet interrogata serpenti (Gen. iii, 2 et seq.). Introivit mors per fenestram (Jerem. ix, 21), hoc est, per Evæ ostium. Ingreditur mors per ostium tuum, si falsum loquaris, si turpiter, si procaciter, postremo si ubi non oportet

^a Rom. edit., sola, *regnum Dei*. Rursus vero eadem cum aliis, et mss. aliquot, tu *rursus explora*; ubi mss. nonnulli, *extrorsus explora*: et alii melius, *exi*, etc.

^b Quidam mss., *exi, extrorsus explora*.

^c Pauci mss., *nihil terrenum habeat*.

^d Rom. edit. sola, *cito verbum excipit*.

loquaris. Clausæ sint igitur labiorum fores tuorum, A et obseratum maneat vocis vestibulum : tunc fortasse reserandum, cum audieris Dei vocem, cum audieris Dei verbum.

82. Tunc tibi myrrha sudabit (*Cant. v, 5*), tunc tibi baptismatis aspirabit gratia ; ut ab elementis mundi commoriare cum Christo, et cum Christo resurgas. *Quid adhuc, inquit, velut viventes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaveritis, ne gustaveritis quæ sunt ad corruptionem ipso usu (Coloss. II, 20 et seq.); corruptela enim abesse debet a castis : itaque carnis et mundi sepelire curam. Qui cum Christo resurrexistis, quæ sursum sunt quærite ubi Christus est (Coloss. III, 1). Cum Christum quæritis, Patrem Deum videtis ; Christus enim in dextera Dei sedet.*

83. Sed ea quæ Christum requirit, non debet esse vulgaris, non debet esse in foro, non in plateis, voce querula, gressu lubrica, ^a facilis auditu, vilis aspectu. Terrenum tibi Apostolus consortium negat, et ultra naturæ propemodum terminos alis ad cælum docet spiritalibus evolandum. *Quæ sursum sunt, inquit, sapite, non quæ super terram (Ibid., 2). Sed quia hoc impossibile erat in hoc corporis velut claustrum reclusis ; et quia defunctis corporibus, anima fertur ad superiora revolare, alligata dum vivimus quadam [nostræ lege naturæ, ideo addidit : Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (Ibid., 3). Si abscondita est cum Christo in Deo, non appareat mundo ; Christus enim mortuus est mundo, vivit Deo.*

84. Vide nunc quemadmodum desiderari amet Christus, confabulationes non amet. Aperuit **234** C ergo virgo illa suas fores Dei Verbo : sed transiit, inquit, et exiit anima mea in verbo ejus (*Cant. v, 6*). Exiit a mundo, exiit a sæculo, remansit in Christo. *Quæsi, inquit, eum, et non inveni eum (Ibid.); amat enim Christus diu requiri.*

CAPUT XIV.

Sponsam inveniri a custodibus cælestis Hierusalem in quam illi ingrediendum, et qua ratione? Eiusdem civitatis lumen, muri, portæ, ac cives explicantur. Quomodo intelligatur anima spoliari a sanctis angelis : quomodo etiam quæ Christum in foro et plateis mysticis quæsitum invenerit, ab eisdem angelis vulneretur? Quibus jungitur alia pallii utiliter ablatis expositio.

85. Invenerunt illam custodes murorum. Fortasse

^a Ita vet. edit. ac plures mss.; Rom. autem edit. et D mss. nonnulli, *facilis aditu*.

^b *Commune* Scripturæ usu, idem est atque impurum ut jam alibi annotavimus.

^c Fuere inter hæreticos tam veteres quam novos, qui Apocalypsin a Joanne Evangelista scriptam negarent : e quibus nonnulli etiam eo devenerunt impudentiæ, ut eam Cerintho attribuerent, cujusmodi fuerunt alogiani, quos refutavit Epiphanius. Existerunt quoque inter catholicos, qui eundem librum aut alteri Joanni ejusdem cum Evangelista ætatis ascriberent, aut crederent merito dubitari posse, utrum illius auctor dici debeat Evangelista. Verumtamen quidquid in contrarium afferunt, infirmum est, si universo Patrum antiquorum agniti opponatur. Ete-

sunt et alii custodes, quos magis intelligere debeamus. Est enim civitas quæ portas murorum clausas non habet, de qua dictum est : *Et portæ ejus non claudentur per diem (Apoc. XXI, 25)*; nox enim non erit amplius in ea, afferent gloriam et honorem gentes in illam. Illa est ergo civitas Hierusalem quæ in cælo est (*Hebr. XII, 22*), intra quam jam quasi perfecta et immaculata servaris; non enim intrat in eam omne ^b commune. Communis castitas non est, communis pudicitia non est, quæ in libro vitæ scribitur (*Apoc. XXI, 27*).

86. Si igitur invenimus civitatem, ingrediamur in eam, videamus lumen ejus, videamus muros, videamus tribus, videamus fundamenta muralia, videamus etiam custodes murorum. Sed quomodo ingrediamur in eam? In hac civitate vita est, et una est via quæ ducit ad vitam : via autem Christus est; ergo Christum sequamur. Sed ipsa in cælo est civitas. Quomodo igitur ascendamus ad cælum, docet ^c Evangelista qui dicit : *Et duxit me Spiritus in montem magnum et altum, et ostendit mihi civitatem sanctam Hierusalem descendentem de cælo (Apoc. XXI, 10)*. Ascendamus ergo spiritu; quia caro ascendere ad eam non potest. Ascendamus nos interim ad cælum, ut ad nos postea de cælo illa descendat, in qua lumen est simile lapidis pretiosissimi, ut lapidis jaspidis et crystalli (*Ibid., 11*). Habet murum magnum et altum.

87. Didicisti lumen, didicisti murum : disce portas, disce custodes. *Habet, inquit, portas duodecim; et in portis ^d angelos duodecim, in quibus duodecim tribuum filiorum Israel superscripta sunt nomina (Ibid., 12)*. In portis patriarcharum nomina continentur, in muro apostolorum; fundamenta enim civitatis, apostoli (*Ibid. 14*): et lapis angularis est Christus, in quo omnis structura consurgit. Deus extra, Deus intus, Deus ubique est; habet enim, inquit, civitas majestatem Dei (*Ibid., 11*). Ergo et vos, sanctæ virgines, et quicumque justi estis, **235** ^e et immaculatam animæ geritis castitatem, cives sanctorum estis et domestici Dei. Sed tunc nobilitatem istam patriæ possidebitis, si Christum intra civitatis hujus septa quærat, ingressi per fidem actusque pretiosos, patriarcharum clarificati lumine, fundati super apostolos, versantes inter angelos.

88. Quomodo igitur isti custodes angeli sunt, qui castæ animæ pallium tollunt (*Cant. v, 7*)? Aliud

nim pro communi opinione stant, Justinus Dial. cum Tryph., Irenæus lib. IV et V, nec non apud Eusebium Hist. Eccl. lib. III, cap. 23, Clemens Alex. item eodem lib. cap. 25, universalis consensus; iterum apud eundem lib. V, cap. 18 et 28, Apollonius, et tandem lib. VI, cap. 25, Origenes, queis accedit Tertullianus adversus Marcionem. Cum his atque aliis omnibus concinit Ambrosius noster hic sicut et in psal. I, n. 54; in psalm. XL, n. 26, et alibi.

^d Mss. aliquot, *angulos duodecim*, non solum contra reliquorum atque edit. omnium, sed etiam sacri textus auctoritatem.

^e Non pauci mss., et *immaculatam animam geritis castitate*; nonnulli, et *immaculato animo geritis castitatem*; cæteri ac edit. nobis consentiunt.

pallium virginum est, aliud ^a adolescentiæ circumforaneæ. Illa quæ in foro Christum requirit, pallium etiam quod habebat, amisit; prudentia enim non in foro, non in plateis, sed in Ecclesia possidetur. Et fortasse (ut cum ipsis quoque veniamus in gratiam, atque omnium misericordem Deum esse doceamus; quia et illi Christum aliquando reperiunt, si tamen jugiter quærant) pallium hoc amictus est corporis.

89. Ergo qui quæsit in cubili Christum (si tamen sic quæsit, sicut ille qui dixit: *Sic memor fui tui super stratum meum (Psal. lxxii, 7)*; si quæsit in noctibus, juxta quod scriptum est: *In noctibus extollite manus vestras in sancta (Psal. cxxxiii, 2)*; si quæsit in civitate, in foro et in plateis: in civitate Dei nostri: in foro fortasse in quo iudex ille ^b divini juris sedet, in plateis unde collecti sunt qui ad cœnam Dominicam convenerunt) potest, custodientibus civitatem Dei angelis, dum diu quærit, occurrere.

90. Quin etiam ex cœlesti custodum natura cœlestem intelligere possumus civitatem, cœleste forum justitiæ sempiternæ: non viles plateas, sed fortasse in quibus superfluere fons ille consuevit, de quo scriptum est: *Superfluant tibi aquæ de tuo fonte, et in plateis tuis diffundantur tuæ aquæ (Prov. v, 16)*. Qui sic ergo Christum requirit, ad angelos pervenit.

91. Sed si bonis ad angelos meritis pervenitur; cur qui pervenerit vulneratur? Est et gladius bonus, cuius gladii bonum vulnus. Vulnerat Dei verbum, sed non ulcerat. Est vulnus boni amoris, sunt vulnera charitatis; ideoque dixit: *Vulnerata charitatis ego sum (Cant. ii, 5)*. Quæ perfecta est, vulnerata est charitatis. Bona sunt igitur Verbi vulnera, bona sunt amanti vulnera: *Utilia enim vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici (Prov. xxvii, 6)*. Vulnerata charitatis Rebecca est, quæ, relictis parentibus, migravit ad sponsum (*Gen. xxiv, 58 et seq.*): vulnerata charitatis Rachel, quæ zelavit sororem, amavit maritum (*Gen. xxx, 1*). Sorori enim quod abundabat filiis, ipsa adhuc sterilis invadebat; quia typum gerebat Ecclesiæ, cui dicitur: *Lactare, sterilis, quæ non paris: erumpe et exclama quæ non parturis (Esai. liv, 1)*.

92. Invenere ergo custodes, et vulneraverunt eam, et tulerunt ei pallium, hoc est, actus corporalis involucri sustulerunt, ut nuda mentis simplicitas quæreret Christum; quia nemo potest amictu vestitus philosophiæ, in habitu scilicet sapientiæ sæcularis Christum videre. Et bene tollitur ei amictus philosophiæ; ne quis eam per philosophiam deprædetur (*Coloss. ii, 8*). Bene tollitur ei pallium, quæ ad Christum propinquat; ut Deum visura mundo corde ingrediatur: **236** *Beati enim mundo corde, quoniam*

ipsi Deum videbunt (Matth. v, 7). Denique ubi mundavit cor, Verbum reperit, Deum vidit.

CAPUT XV.

Ad quærendum Deum animam excitat, explicatoque cur ea feminino vocabulo dicatur, monet divinum favorem esse implorandum, ut eadem ab illo gubernetur instar cuiusdam currus; illi enim quatuor motus esse tanquam totidem equos, a quibus raptatur: quos docet ratione ac prudentia moderandos.

93. Quære ergo illum, virgo, immo quæramus omnes; anima enim sexum non habet: sed ideo fortasse femineum nomen accepit, quod eam violentior æstus corporis agit: ipsa autem impetus carnis amore sui molli quadam et blanda ratione demulcet.

94. Ergo orationibus et obsecrationibus Deum invitare debemus ut quasi bonus auster afflare dignetur. Verbique nobis auram cœlestis aspiret: quæ fructiferas arbores non turbare vento gravi, sed leni spiramine flatuque molli consuevit agitare. Unde scriptum est: *Posuit me currus Aminadab (Cant. vi, 41)*; eo quod anima nostra dum jungitur corpori, velut quidam equorum frementium currus rectorem sui quærit aurigam; Aminadab enim pater Naason fuit, sicut in Numeris legimus (*Num. i, 7*), qui erat princeps populi Juda: cuius figura refertur ad Christum, qui verus populi princeps animam iusti velut currum agitator ascendens, Verbi habenis gubernat; ne violentorum equorum furore in abrupta rapiatur.

95. Sunt enim ejus velut quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, timor. Quibus furentibus cum cœperit agi, nequaquam seipsa cognoscit: corruptibile enim corpus animam gravat, et tamquam ^c irrationabilium animalium currus invitam rapit, volventibus curis velut quodam impetu proruentem, donec memoratæ corporis passiones Verbi virtute mitescant. Hæc verbi tanquam boni agitatoris est providentia, ne illi animæ quæ in se non est morti obnoxia, corpus mortale conjunctum agitationem sui faciat esse difficilem.

96. Primo igitur hos veloces motus corporis domitet, et nexu rationis infrenet: dein caveat ne dispari motu se velut equi implicet, ut bonum aut improbus decoloret, aut tardus impediatur, aut turbidus inquietet; fremit enim equus malitiæ, seseque jactando currum lædit, gravat jugalem. Hunc bonus auriga demulcet, et in campum veritatis immittit, fraudis declinat anfractum. Tutus ad superiora cursus est, periculosus ad inferiora descensus. Inde quasi emeriti qui bene portaverint jugum Verbi, usque ad Domini præsepe ducuntur, in quo non fenum est esca, sed panis qui descendit e cœlo.

97. Hujus currus rotæ sunt, de quibus dixit propheta: *Et spiritus vitæ erat in rotis (Ezech. i, 20)*; eo quod

^a Ita edit. vet. et mss. omnes, tribus exceptis ubi legitur, *aliud adolescentiæ. Circumforanea illa quæ, etc.* Rom. autem edit. hoc tantum recessit ab aliis, quod pro *adolescentiæ*, reposuit *adolescentulæ*.

^b Nonnulli mss. *divino jure sedet.*

^c Edit. ac pauci mss., *irrationabilium. Rom., irrationabilium, animalium cursus; alii magno numero, . . . currus.*

currus animæ teres et rotundus sine ulla offensione **A** pedes. Ubi sunt pedes Verbi, nisi ubi corpus est volvatur. Christi? O thesauris omnibus opulentior fides! o virtutibus corporis omnibus fides fortior! o medicis omnibus salutarior! Simul ut accessit mulier, virtutem sensit, medicinam impetravit; ut si oculum lumi admoveas, illuminatur antequam sentias, et operatio lucis prævenit apparatus. Passio inveterata, passio immedicabilis, quæ et artis omnem vicerat excogitationem, et pecuniarum subministrationem, **238** solo simbriæ curatur affectu. Illius igitur feminæ tibi, virgo, et in adeundo servanda verecundia, et in fide imitanda devotio est.

237 CAPUT XVI.

Verbum in hortum nucis quæ tentationis figura est, invitatur; ut fides ac virtutum odores capiat, melque manducet. In Christo omnibus omnia suppetere: ac proinde exemplo hæmorrhoidis mulieris accedendum ad ipsum cum firma fide, cujus mirabiles effectus prædicantur. Adjiciendam fidei humilem quoque confessionem; nec eis qui Christo detrahant, respondendum: sed ejusdem mulieris more dicendum: Non laboravi, etc. Postremo ad conciliandam feminæ confidenti auctoritatem Petri et Pauli exempla ad eandem virtutem pertinentia proponuntur.

98. Sed ne longius labamur, invitatur Dei **B** Verbum in hortum nucis (*Cant. vi, 10*), in quo fructus prophetiæ lectionis, et sacerdotalis est gratia, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. Unde etiam virga Aaron nucea floruit (*Num. xvii, 8*), non jam natura sua, sed virtute secreta. Descendat ergo in hortum suum, ^a ut vindemiet fidem, capiat odores, pabulum cælestis reperiat, suavitatem nostri mellis epuletur dicens: *Vindemiavi myrrham meam cum aromatibus, manducavi panem meum cum melle meo* (*Cant. v, 1*). Quod diversarum virtutum concretum floribus, illarum apum quæ sapientiam prædicant (*Prov. vi, 8*), ^b consono opere congregatum sancta Ecclesia in favis condit, ut cibus Christi sit.

99. Omnia igitur habemus in Christo. Omnis anima **C** accedat ad eum, sive corporalibus ægra peccatis, sive clavis quibusdam sæcularis cupiditatis infixæ, sive imperfecta adhuc quidem, ^c sed intenta tamen meditatione proficiens, sive multis aliqua sit jam perfecta virtutibus: omnis in Domini potestate est, et omnia Christus est nobis. Si vulnus curare desideras, medicus est: si febribus æstnas, fons est: si gravaris iniquitate, justitia est: si auxilio indiges, virtus est: si mortem times, vita est: si cælum desideras, via est: si tenebras fugis, lux est: si cibum quæris, alimentum est. *Gustate igitur, et videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo* (*Psal. xxxiii, 9*).

100. Speravit in eo illa, quæ fluxu sanguinis laborabat, et continuo sanata est: sed quia fidelis accessit (*Luc. viii, 43 et seq.*). Et tu cum fide, filia, vel simbriam ejus attinge. Jam sæcularium fluxus voluptatum, modo torrentis exundans, Verbi salutaris calore sitcabitur; si cum fide tamen accedas, si pari devotione divini sermonis extremam saltem simbriam comprehendas, si tremens proclidas ante Domini

pedes. Ubi sunt pedes Verbi, nisi ubi corpus est Christi? O thesauris omnibus opulentior fides! o virtutibus corporis omnibus fides fortior! o medicis omnibus salutarior! Simul ut accessit mulier, virtutem sensit, medicinam impetravit; ut si oculum lumi admoveas, illuminatur antequam sentias, et operatio lucis prævenit apparatus. Passio inveterata, passio immedicabilis, quæ et artis omnem vicerat excogitationem, et pecuniarum subministrationem, **238** solo simbriæ curatur affectu. Illius igitur feminæ tibi, virgo, et in adeundo servanda verecundia, et in fide imitanda devotio est.

101. Quanta vero illa gratia, quod ea quæ videri erubescerat, vitium tamen non erubuit confiteri! Noli ergo lapsus oculere tuos, fatere quod ille jam novit: noli erubescere quod non erubuerunt prophetæ. Audi Hieremiam dicentem: *Sana me, Domine, et sanabor* (*Jerem. xvii, 14*). Sic et illa dixit, cum contingeret simbriam: *Sana me, Domine, et sanabor*: ^d *Salva me, Domine, et salvabor; quia gloria mea tu es; sola enim sana est, quam tu sanaveris.*

102. Si quis tamen tibi dicat (quia sic plerumque tentantur fideles): *Ubi est verbum Domini? Veniat* (*Ibid., 15*); dictum est enim et Domino: *Descendat nunc de cruce, et credimus ei: confidit in Domino, liberet nunc eum, si vult* (*Math. xxvii, 42, 43*). Si quis ergo tibi insultando hoc dixerit, et te in fabulas voluerit evocare, noli respondere ei; noluit enim talibus respondere Christus. Solum Christum interroga; illis enim si dixeris, non credent: si interrogaveris, non respondebunt tibi. ^e Dic soli Verbo: *Non laboravi sequens post te, et diem hominis non concupivi* (*Jerem. xvii, 16*).

103. Hoc dixit illa mulier, et stetit sanguis. Quamvis fatigata, quamvis ægra, quæ diu quæsierat Christam, dixit tamen: *Non laboravi sequens post te; neque enim laborat, quæ Christum sequitur, cum laborantes ad se ut requiescant, evocet* (*Math. xi, 28*). Ergo ipsum sequamur. Quamdiu ipsum sequimur, non laboramus: quia non est labor in Jacob (*Num. xxiii, 24*). Et in Esaiæ: *Qui expectant Dominum... current, et non laborabunt* (*Esai. xl, 31*).

104. Deinde cum quæreret Christus quis tetigisset eum (*Luc. viii, 45*), nonne tibi videtur illa dixisse: **D** Quid interrogas, Domine? Tu scis: quæ prodeunt per labia mea, ante faciem tuam sunt; et ideo non confundor peccata propria confiteri. *Confundantur qui persequuntur me, et non confundar ego* (*Jerem. xvii, 18*).

105. Non confusus est Petrus dicere: *Ezi a me, Domine, quia peccator sum ego* (*Luc. v, 8*); vir enim sapiens et gravis, in quo esset Ecclesiæ ^f firmamen-

^a Tres mss., ut vindemiet myrrham, fidem capiat odoris, pabulum cælestis reperiat.

^b Mss. complures, consono ore congregatum.

^c Mss. aliquot, sed nitenti tamen meditatione.

^d *Salva me, Domine, et salvabor*, in mss. pluribus omittuntur.

^e Paris. quædam edit., Dic solo verbo. Pessine.

^f Quidam mss. fundamentum. Non male; unde etiam e catholicis qui illa Christi Domini verba, super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, a Patribus de Petro unquam intellecta eunt inficias, vel ex hoc solo sancti Doctoris loco revivere possunt; hic enim ad eum alludi manifestum est.

tum, et magisterium disciplinæ, nihil utilis sibi A esse prospexit, quam ne secundantis operis extolleretur eventu. Et idèb: *Exi, inquit, a me, Domine (II Cor. xii, 7)*. Non rogat ut deseratur, sed ne infletur.

106. Paulus quoque de carnis stimulo gloriatur, quod sibi ne extolleretur, provisum est. Illecebroso jactantia est, quam etiam Paulus veretur: lubrica, quæ etiam in Paulo cavetur. Sed non iste facili mobilis casu, qui revelationibus timebat extolli; et ideo quasi fortis athleta lætatur quod vulnere corporis emerè didicerat animæ sanitatem.

239 CAPUT XVII.

Cavendam jactantiam suadet cum aliis exemplis, tum potissimum apiculæ; habere enim animam nostram subis volatus, quibus mundo facta superbor, Deo B æternisque virtutibus jungatur. Has supra mundum esse docet exemplo Christi, ad cujus atque apostolorum imitationem animam urget. Ne tamen videatur exemplar sublimius, hortatur ut fiat Christi discipula, quo oratione adjuvetur: interim diligentiam adhibeat, ac vitia varia relinquat foris.

106. Ergo et tu si munera divina superfluere in te et redundare cognoveris, tuam metire virtutem, gratiam Deo redde, ^a contemplationemque corporis, velut navis saburrâ suscipe; he te in tantis mundi fluctibus jactantiæ alicujus aura circumferat. Apis illa sapiens cum aeris motus suspectos habet, lapillis sæpe sublatis, per inania se librat nebula; ne leve alarum remigium præcipitent flabra ventorum. Paulus et Barnabas putaverunt se gravari, cum cernerent adorari (*Act. xiv, 12, 13*). Et tu cave, virgo, illius apiculæ modò, ne alarum tuarum volatum aura mundi hujus extollat.

107. Habet enim anima volatus suos. Et ideo dictum est: *Qui sunt isti, qui sicut nubes volant, et sicut columbæ cum pullis suis (Esai. lx, 8)*? Habet ergo anima spiritales volatus, quæ brevi momento totum percurrit orbem; liberæ enim sunt cogitationes prudentium: quanto ad altiora et diviniora se subrigunt, tanto magis sine ullo terrenæ molis impedimento feruntur. Itaque adhaerens Deo, et imaginis in se referens cœlestis effigiem, ubi cursus suos ab equorum perturbatione placidaverit, in illum æthereum purumque locum plausu spiritalium evecta pennarum, despicit omnia quæ in hoc mundo D sunt: et æternis intenta virtutibus, supra mundum labitur. Supra mundum enim justitiâ est, ^b supra mundum claritas, supra mundum castitas, supra mundum bonitas, supra mundum sapientia: et si in hoc mundo sit, supra mundum tamen est.

^a Rom. edit. *contentionemque corporis*: melius aliæ, ac mss: *contemplationemque corporis*; id est, considerationem corporeæ fragilitatis ac vilitalis. Est autem *saburra*, cujus continuo post mentio fit, arena in fundo navium posita, ne illæ aut nimium fluctuent, aut alteram in partem inclinentur. Quod vero subjungitur de apibus, id non obscure positum fuit ex illo Virgilio lib. iv. *Georg.*:

Et sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburrâ,

108. Supra mundum erat justitiâ, cum omnia regna mundi et universam ejus gloriam diabolus offerret (*Math. iv, 8*). Supra mundum fuit, qui de mundo nihil attigit. Denique ait: *Venit hujus mundi princeps, et in me, inquit, inveniet nihil (Joan. xiv, 30)*. Discite ergo in hoc mundo supra mundum esse: et si corpus geritis, volset in vobis ales interior. Supra mundum est ille, qui tollit Deum in corpore suo.

109. Sed Deum imitari non possumus. Initemur apostolos, quos mundus odio habuit; quia **240** non erant de hoc mundo (*Joan. xv, 19*). Hos imitare, hos sequere. Sed arduum putas humana virtute supra mundum ascendere. Bene asseris; nam et apostoli non quasi consortes, sed quasi discipuli sequendo Christi discipula, Christi æmula: et pro te rogat, qui pro illis rogavit. Non enim pro apostolis tantum, inquit, rogo; sed pro iis qui credent per sermonem eorum in me; ut omnes unum sint. Unum igitur nos esse vult Dominus, ut supra mundum simus omnes; ut una sit castitas, una voluntas; una bonitas, una gratia. His enim aliter et augetur animæ volatus.

110. Ergo ^c non pigrescamus, sed de terrenis consurgamus; ea est enim natura pennarum, ut agitando se virtutem capiunt. Eo juvatur volatus, quo anima delectatur, quæ si semper Deum sequatur, atque in domo Domini habitare desideret, et ejus delectatione pascatur, ac miraculis virtutum alatur cœlestium; foris relinquet invidiam, quæ extra chorum est angelorum, foris cupiditates corporis, quæ templum Dei maculare non debent. Et ideo quoniam templum Dei sumus, materiales a nobis sollicitudines abscemus.

CAPUT XVIII.

Quod a poetis animæ currus, equi et alæ attribuantur, id petitum a propheta Ezechiele. Hujus quatuor animalium formas quibus quatuor exprimentur Evangelistæ, quatuor etiam cardinalium virtutum figuræ esse ostenditur. David etiam de animæ alis pulchrè dixisse. Accendit ergo nos ad volatum sanctus Antistes, et quæ fugienda moneat Icarî lapsus, nobis aperit. Deinde volandi difficultate proposita, docet si actus nostri sibi consenserint, fore ut videamus Christum in throno, qui nos dirigat: cùm vero legatar modo montem solitus ascendere, modo navim; hæc ansam nactus, navis ac piscationis Petri navigiam enodat sententiam.

111. Ac ne forte ^d philosophica alicui aut poetica usurpasse videamur, ut currus, equos, alas animæ diceremus, quæ illi magis assumpsere de nostris;

Tollent: his sese per inania nebula librant.

^b *Supra mundum claritas*, in mss. plerisque desiderantur.

^c Omnes edit. *non pigrescamus deserere terram; ea est, etc.* mss. vero nonnulli *non pigrescamus sed terrena; ea est, etc.* reliqui multo plures ut in contextu.

^d Platonem hoc loco designari non inficiabitur, cui liberit hunc locum et quæ lib. ii de Abraham,

domesticis nos usos subsidiis propheticae series lectionis ostendit, quæ in hunc modum a sancto Ezechiele scripta est : *Et facta est illic super me manus Domini, et vidi, et ecce ^a spiritus surgens veniebat ab Aquilone, et nubes magna erat in eo, et ignis resurgens, et lumen in circuitu ejus sicut lumen electri in medio ignis, et lumen in eo, et in medio sicut similitudo quatuor animalium (Ezech. 1, 3 et seq.).*

241 112. Vides igitur animalia jam quatuor esse descripta. Cujusmodi sint animalia ista debemus advertere : *Similitudo, inquit, vultus eorum facies hominis, facies leonis a dextris illis quatuor, et facies vituli a sinistris illis quatuor, et facies aquilæ desuper illis quatuor, et alæ eorum extensæ (Ibid. 10, 11).*

113. Hic quoque animam describi accepimus, cujus quatuor animalia, quatuor affectiones sunt : sed non ita, ut illæ quas supra descripsimus ; adhuc enim illæ erudiuntur animæ, processumque accipiunt : hic jam perfecta describitur. Denique illæ invitantur ad cælum, hæc in cælo est cum Dei verbo. Habet autem quatuor affectiones, id est, similitudini hominis, leonis, vituli, et aquilæ comparandas. Quas formas pro librorum Evangelicorum proprietate accepimus figuratas. Et ideo hic quoque in homine rationalis, in leone impetibilis, in vitulo concupiscibilis, in aquila visibilis per figuras animalium species affectionis expressa est.

114. Nam in omni sapiente viro Prudentes Græciæ esse memoraverunt λογιστικόν, θυμηθικόν, ἐπιθυμητικόν, διορατικόν : Latini vero prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque justitiam. Prudentia enim rationis humanæ est : fortitudo vim quamdam ferocientis virtutis habet, mortisque contemptum : temperantia sacratæ vinculo charitatis, mysteriorumque contemplatione cælestium, negligit corporis voluptates : justitia in alio quodam suggestu locata videt, exploratque omnia : ^b quæ aliis potius nata quam sibi, non tam suas utilitates quam publica emolumenta rimatur. Meritoque anima operata justitiam, formam aquilæ accipit, quod terrena defugiens, to-

A taque cælesti sublimis et intenta mysterio, resurrectionis gloriam pretio æquitatis adipiscitur. Propter quod ad eam dictum est : *Renovabitur sicut aquilæ juvenus tua (Psal. cii, 5).*

115. Est ergo et juxta David, alis spiritalibus anima fulta, quam eousque volucrum nobis voluit declarare, ut alibi quoque diceret : *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium (Psal. cxiii, 7).* Et alibi : *In Domino confido, quomodo dicitis anima meæ : Transmigra in montem sicut passer (Psal. x, 2).* Habet igitur alas anima suas, quibus se possit libera levare de terris. Alarum autem remigium non materialis compago pennarum, sed continuus ordo bonorum factorum est ; qualis ille Dominicus, cui bene dicitur : *Et in umbra alarum tuarum sperabo (Psal. lvi, 2).* Non solum enim manus illæ Domini affixæ cruci in modum volantis extensæ, sed etiam facta cælestia, velut umbra refrigerante salutis æternæ, mundi ferventis incendia temperarunt.

116. Ergo quia volandi nobis data est copia, **242** excitet in se unusquisque gratiam Dei, ac posteriora obliviscens, priora appetens, ad destinata contendat (*Phil. iii, 13*). Procul a ^c militiæ honoribus, procul ab æstibus mundi ; ne quod fabulæ ferunt, æstu solis cera resoluta Icareos volatus penna relabente destituat. Nam licet ^d gravitas dictorum absit ; poetico tamen sale declarare voluerunt prudentium maturitati tutos esse volatus per sæculum, juvenilem vero levitatem obnoxiam ^e cupiditatibus mundi, refluxibus pennis, et, per obliviam veritatis, meritorum compage resoluta, majore pernicie in terram relabi.

117. Haud facilis volatus omnibus : difficilis etiam ^f discordantibus internis animalibus vitæ cursus humanæ est. At si sibi actus nostri ordo conveniat, videbit et in nobis propheta rotam illam unam super terram conjunctam animalibus quatuor. Videbit ergo rursus Ezechiel ; videt enim adhuc et viget, et vigebit. Videbit, inquam, rotam in medio rotæ super terram sine offensione labentem (*Ezech. i, 15, 16*). Rota enim super terram vita est corporis ad animæ

c. 8, num. 54, disputantur, inter se comparare. Sed et ante Ambrosium Justinus martyr orat. Paræn. eundem philosophum prophetarum libros, et hunc in primis Ezechielis locum perlegisse testatus, adjicit : *Ἐθεὶν ὀρμώμενος ὁ μεγαλόφωνος Πλάτων μετὰ πολλῆς παρρησίας βοᾷ λέγων, Ὁ μὴν δὴ μέγας ἐν οὐρανῷ Ζεὺς πτανὸν ἄρμα ἐλάυνων.*

^a Ita mss. fere ad unum : edit. vero, *spiritus surgens, LXX, πνεῦμα ἔξαιρον*, id est, spiritus auferens, procellosus ac violentus ; nihil tamen vetat quin Ambrosius verterit, *spiritus surgens*, cum post *ἔξαιρον* subintelligere potuerit *ἑαυτὸν*, hoc est, *attollens se ipsum*. Rursus autem ubi nos cum mss. plerisque, *et ignis resurgens, et lumen in circuitu ejus* ; alii mss. tantum exhibent : *et ignis resurgens, et lumen in eo, et in medio sicut similitudo*, etc. ; ubi lacuna est minime dubia. Porro edit. a lectione nostra tantum discrepant, quod pro *et lumen in circuitu ejus sicut lumen*, præferunt, *et lumen in eo, et in medio sicut lumen*. Sed neutrum a prophetis verbis multum dissidet.

^b Mss. aliquot, *quæ aliis potius nota* ; melius alii et edit., *qua aliis potius nata*, etc. ; quam sententiam

iisdem verbis reperies in psal. xxxv, col. 768, n. 7.

^c Militia non solum de castrensi intelligitur, sed etiam de forensi professione. Symmachus lib. vii, epist. 124 : *Fungetur militia in scriniis litterarum*, etc. Immo vero etiam ad significandum quodlibet munus eam dictionem solemus adhibere, cujus exempla passim occurrunt.

^d Paris. quædam edit. ac mss. nonnulli, *gravitas dictorum absit* ; melius aliæ, ac plures mss., *absit* ; hic enim gravitas idem est atque auctoritas seu veritas, quam poetis abrogat Ambrosius. Iterum, ubi omnes edit. ac mss. aliquot, *declarare voluerunt prudentium maturitati*, non pauci mss. legunt, *declarare voluerunt prudentiam maturitate*, etc., non satis recte. Postremo Gill. in marg. et Rom. edit. in corpore cum mss. nonnullis habent *volatus per cælum*, ubi vet. edit. ac multo plures mss. rectius, *volatus per sæculum*.

^e Quidam mss. *cupiditatibus mundi revehentibus* . . . *resoluta calorum pernicie*.

^f Omnes edit., *discordantibus in terris animalibus* ; mss. autem nonnulli, *discordantibus. In quaternis, animalibus vitæ*, etc. Elegantius reliqui ut in textu,

aptata virtutem, et ad Evangelicum cohærenti cursu **A** formata præceptum: rota autem in medio rotæ, veluti vita intra vitam; quod sanctorum sibi vita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, talis sit et sequentis: vel quod in hac vita corporis vitæ volvatur usus æternæ.

118. Cum ista congruerint, tunc divina vox resulabit, tunc super similitudinem throni similitudo sicut species hominis apparebit (*Ezech. i, 26*). Hic homo Verbum est, quia *Verbum caro factum est* (*Joan. i, 14*). Hic homo ^a nostrorum est agitator animalium, nostrorum rector est morum, qui pro nostrorum ratione meritorum, aut curram plerumque aut montem ascendit, aut navim: sed navim in qua aut apostoli navigant, aut piscatur Petrus (*Luc. v, 3 et seq.*); nec enim vilis est navis, quæ ducitur in altum (*Math. xvii, 1*), hoc est, ab Incredulis separatur. Cur enim navis eligitur in qua Christus sedeat, turba doceatur, nisi quia navis Ecclesia est, quæ pleno Dominicæ crucis velo sancti Spiritus flatu in hoc bene navigat mundo?

119. In hac navi piscatur Petrus: et nunc retibus, nunc hamo piscari jubetur. Grande mysterium! Spiritualis enim videtur esse piscatio, qua doctrinæ hamum mittere jubetur in sæculum; ut primum illum martyrem ^b Stephanum de mari eleve, qui censum Christi in interioribus contineret; martyr enim Christi thesaurus Ecclesiæ. Martyr igitur ille qui de mari ad cælum primus ascendit, captus a Petro ministræ altaris, non reti, sed hamo levatur; ut rivo sui sanguinis elevaretur ad cælum. Cujus in ore thesaurus erat, cum Christum in confessione loqueretur. **243** Quis enim thesaurus in nobis est, nisi Dei Verbum? Dei ergo et retibus et hamo piscatur perfectior; ut reti concludat, hamo adurat: sed reti turba concluditur, hamo singularis elegitur. O si mihi liceret illum hamum vorare, ^c qui adureret os meum, ^e et levi daret salutem vulnere!

CAPUT XIX.

Hortatur virgines, ut subeant retia sapientiæ, id est regnum cælorum, quo ducere jubetur Petrus. Alia ejusdem præcepti datur acceptio, ut cor viri per altum intelligamus atque Ecclesiam: mox proponitur et tertia de ipso Christo; unde et respondet idem apostolus incassum per noctem se laborasse. Quo- **D**
modo etiamnum eadem Christus ac Petrus dicant.

^a Mss. aliquot, *nostrorum agitator est animalium.*

^b Edit., *de mari verrat*; mss. partim. . . *erueret*, partim. . . *elevet*. De Stephano autem non solum hoc loco, sed etiam Hexæm. lib. v, cap. 6, num. 16, et in Lucam lib. v, num. 75, disputatur. Cæterum quod subditur post pauca, *ministræ altaris*, id sane aperte significat diaconos non ut Ecclesiæ facultates atque eleemosynas tantum administrarent, quemadmodum in Trullana synodo contra Neocæsariensem, atque adeo universam Patrum traditionem constitutum est, sed ut altaris veri ministri censerentur, sicut jam alibi animadvertimus.

^c Mss. aliquot, *et levigaret salutem vulnere*; alii nonnulli, *et levigaret saltem vulnera*: melius reliqui,

Denique subjungitur exhortatio ut si pretium quod Christo debemus, totum solvere minus liceat, saltem nos ejus beneficio non indignos exhibeamus; ne queratur frustra sanguinem se profudisse, ac locum subisse corruptionis.

120. Intrate igitur, filiæ, in apostolorum retia, quæ non hominis auctoritate, sed Dei voce laxantur; rete enim sapientiæ spiritualis atque doctrinæ regnum cælorum est, quia scriptum est: *Simile est regnum cælorum reti misso in mare* (*Math. xiii, 47*).

121. Audistis hodie dicentem Dominum Jesum Simoni: *Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam* (*Luc. v, 4*). Ante non ducebat in altum Petrus, quando piscabatur in stagno. Etsi mare erat, altum non erat (*Ibid.*, 5); altum mare Scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe: *Aqua alta consilium in corde viri* (*Prov. xviii, 4*); Altum cor vir est, ubi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideique remigium, duc in cor viri. Per parabolam hic vocat ad Ecclesiam Petrum, quem secundum Matthæum simplici vocavit sermone dicens: *Venite, et faciam vos piscatores hominum* (*Math. iv, 19*).

122. Est et aliud mysterium: *Duc in altum*; quia ante in arēna erat, quando in Synagoga erat. Alta non erat aqua Judææ. Denique Samaritana et puteum altum putabat dicens: *Et puteus altus est, unde mihi dare habes aquam vivam* (*Joan. iv, 11*)? Non ergo ducere ^d in altum poterat, quando cum Judæis credebat, qui etiam de puteo aquam haurire non poterant. Ideo dicitur Petro: *Duc in altum*, hoc est, duc ad Christum; altus est enim Christus, de quo dicitur ad Joannem a Patre: *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis* (*Luc. i, 76*). Duc ergo ad Christum. Et bene altum, in quo est altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei (*Rom. xi, 33*). Duc in altum; ^e qui altus super altum custodit, et exaltat.

123. Ibi ergo altæ aquæ, ubi Christus est, ^f hoc est, fides. Altæ aquæ, quæ timent Dominum, quales illæ: *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te* **244**
aquæ, et timuerunt (*Psal. lxxvi, 17*). Apud Judæos ^g aqua alta non erat, quia non erat in corde viri. Ideoque Dominus ait: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Math. xiv, 8*). In corde amat esse Christus: *Sicut enim fuit Jonas in*

et edit. ut in textu.

^d Nonnulli mss., *in altum poterat. Quando poterat? Quando cum Judæis credebat. Quia etiam, etc.*: mendose.

^e Ita edit. Amerb. atque Eras. cum mss. multo pluribus, nisi quod in illis habetur, *custodiet et exaltabit*. Gill. vero et Rom. cum aliis nonnullis mss., *quia altum*; edit., *altus, super altum custodit et exaltat*; edit., *custodiet et exaltabit*.

^f Nonnulli mss., *hoc est, fides alta, et quæ timent*; alii non pauci, *est fidei altæ aquæ, qui*; unus, *quæ timent, etc.* Melius edit. omnes ut in contextu.

^g Vet. edit., *aqua alta non erat in corde viri*; elegantius Rom. cum mss. omnibus, ut nos supra.

vente celi tribus diebus et tribus noctibus; sic erit et Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus (Matth. xii, 40).

124. Denique ut acias quia de fide dicit: *Duc in altum*; ait Petrus: *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, sed in verbo tuo laxabo retia* (Luc. v, 5). Noctem habebat Petrus, antequam Christum videret. Nondum enim ei venerat dies; quia veram non viderat lucem. Synagoga nox est, quia Ecclesia est. Uade et Paulus dicit: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. xiii, 12). Bona lux, quæ perfidiæ excussit caliginem, fidei diem fecit. Dies factus est Petrus, dies Paulus, ideoque hodie natali eorum Spiritus sanctus increpuit dicens: *Dies diei eructat verbum* (Psal. xviii, 5), hoc est, ex intimo thesauro cordis fidem prædicant Christi. Et bonus uterque dies, qui nobis verum lumen evomit.

125. Hæc in Evangelio legimus. Et fortasse in cælo hodie de nobis Christi et Petri iste sit sermo. Quotidie Piscatur Petrus, quotidie ei dicit Dominus: *Duc in altum*. Videor mihi audire dicentem Petrum: *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus*. Nox fuit, a pauciores ad vigiliis convenerunt. Laborat in nobis Petrus, quando nostra laborat devotio: laborat et Paulus. Denique audistis dicentem hodie: *Quis infirmatur, et ego non infirmor* (II Cor. xi, 29)?^a Nolite facere ut pro vobis laborent apostoli. Ergo dicunt ei: *Per totam noctem laborantes nihil cepimus*. Nullus certe de ditioribus jejunavit. Quibus hodie bene respondit Petrus: *In timore hoc incolatus vestri tempore conversamini, scientes quod non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Christi Jesu* (I Petr. i, 18, 19). Non ergo aurum et argentum vos liberavit, sed probatio fidei multo pretiosior auro, quod perit.

126. Bonus servus pretium studet reparare Domino, quod pro se solum est. Noli aurum parare, filia, noli argentum. Non divitiis istis te Christus redemit. Paratum habeto pretium. Non semper exigeris, sed semper debes. Sanguinem solvit, sanguinem debes. Ille pro te solvit, tu pro te redde. Erasmus oppignorati malo creditori peccatis; contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debe-

^a Hic cognoscimus Apostolorum quorum festum eodem semper die celebratum est, natalem diem namquam non maxima cum solemnitate cultum fuisse; quando quidem inde a primis Ecclesiæ sæculis non sine vigiliis ac jejuniis præmissis observabatur. Non tamen jejunium illud tantam quantam quadragesimale obligationem induxisse existimamus, cum eos a quibus illud fractum fuerat, molliuscule castiget Ambrosius.

^b Aliquot mss., *Nolite deficere; ut proficiat, laboret*. Apostoli ergo, etc.

^c Apertis verbis sanctus Antistes sententiam suam de Christi ad inferos descensu promittit: quem quidem cum pro articulo fidei habendum negent non-

debamus: venit Dominus Jesus, sanum pro nobis obtulit; sed non potes sanguinem reddere.

127. Bonus quidem servus debet pretium suum reparare Domino suo: si non potest pretium reddere, vel hoc faciat, ne pretio videatur indignus. Ergo et tu dignam te gere tali pretio; ne veniat Christus qui te mundavit, qui te redemit; ~~243~~ et si te in peccatis invenit, dicat tibi: *Quæ utilitas in sanguine meo* (Psal. xxxix, 10)? Quid profecit tibi, dum descendo in corruptionem?

128. Sed ne mireris quomodo descenderit in corruptionem, cujus caro, ut alibi scriptum est (Act. ii, 24 et seq.), non vidit corruptionem. Descendit quidem in locum corruptionis, qui penetravit inferna: sed corruptionem incorruptus excludit.

CAPUT XX.

Petit preces, piscationem suam cognoscens prosperam esse non posse sine favore Dei, cui gratias quod sibi auxilium mittere sit dignatus, agit. Suis se retibus non uti significat, sed Petri et Pauli, a quibus optat virgines vivificari. Quam utile Joanni fuerit omnia pro Christo deseruisse, cujus persona quo fuit vilior, eo major illi haberi debet auctoritas. Quantum etiam illud quod Moyse ac Eliæ piscatores a Christo sociantur. Horum cum Moyse jucunda instituitur collatio.

129. Verum ut jam ad superiora redeamus, rogate ut et mihi dicatur: *Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam*. Quis enim est, qui sine Deo piscetur hanc plebem; præsertim cum tantæ tempestates et procellæ mundi hujus obsistant? Sed quando vult Dominus, jubet laxare retia, et capitur multitudo piscium: nec solum una, sed etiam altera navis impletur; quia plures Ecclesiæ immacolata plebe complentur. Et bene accidit quia nos laboraturos Dominus sciebat, et auxilium de sociis ministravit. Adest^d piscator Ecclesiæ Bononiensis aptus ad hoc piscandi genus. Da, Domine, pisces; quia dedisti adjuutores.

130. Nec tamen nostris, sed apostolicis utimur retibus. In illos sinus, et quædam apostolicarum e disputationum recessus vestrum, o filia, cogatur agmen. Vivificet vos Petrus, filia: qui et pro vidua intervenit (Act. ix, 39, 40), quanto magis pro virgine! Qui diutius viduas flere non passus, motus

nulli, de illo nobis ad tractatum in *Symbolum Apost.* nonnihil disputare necessum erit.

^d Eusebium Bononiensem episcopum hic significari auctor est Baronius ad an. 377, nec vero quidquam ejus officit opinioni, cum sanctus ille vir Aquileiensi concilio an. 381 simul cum Ambrosio interfuerit. Quod vero idem cardinalis subjungit hunc ipsum Eusebium esse, cui Ambrosianus tractatus de *Institutione Virginis* dedicatur, id quidem majori indiget examine, ac proinde in præfatione ad eundem tractatum pag. seq. discutietur. Porro Beati Eusebii festum vi kal. Octob. notatur in fastis ecclesiasticis.

^e Mss. non pauci, *dispositionum recessus*.

earum lacrymis, resuscitavit altricem. Vivificet vos Paulus, qui vos præcepit honorari (1 Tim. v, 3), qui ait: *Bonum est si sic maneant sicut et ego* (1 Cor. vii, 8). Honore provocat, magisterio docet, ^a invitat exemplo (*Matth. iv, 20 et seq.*). **246** Vivificet ille, qui relictis suis omnibus, secutus est Dominum: secutus est Petrus, secutus est Joannes.

131. Vide quid piscator etiam iste profecerit. Dum in mari læcrum suum quærit, vitam invenit omnium. Lembum deseruit, Deum reperit: scalmum reliquit, Verbum invenit: ^b lina laxavit, fidem vinxit: plicavit retia, homines elevavit: mare sprevit, cælum acquisivit. Hic ergo piscator dum ipse turbato agitur salo, ^c mobili mentes statione nutantes fundavit in petra.

132. Astruamus igitur piscatoris artem frequentius, ut plenius de virtute credamus. Fuerit minister ignobilis, ut sit evangelista nobilior: paupertate egenus, ut virtute locupletior: vilis ad honorem videatur, sed pretiosus ad fidem. Quanto minus creditur piscatori, tanto amplius creditur; quia non sua, ^d sed divina sunt, quæ locutus est. Obsequitur plebeia conditio, expectationem aufert sapientiæ sæcularis, opinionem auget sapientiæ spiritualis. Qui Legem non didicit, et quæ Legis sunt sapit, ipse

sibi Lex est: qui Legem non didicit, et ultra Legem loquitur, ab eo accepit, a quo ipsa Lex venit (*Rom. ii, 14, 15*).

133. Quæ tam repentina dignitas? Piscatores duo in monte Domini (*Matth. xvii, 1 et seq.*), uni lateri Legis, exsecutori alteri conferuntur. Videte qualis sit iste piscator. Moyses quidem terrena omnia et mundanæ sapientiæ alitudinem supergressus, usque ad cælum et sidera prudentia mentis ascendit: piscatoris istius mens non nubibus caligatur, non temporibus includitur, non mysteriis naturæ cœlestis excluditur; sed omnem corporalem materiam supergressa, Verbum apud Deum vidit, et quod Verbum ipsum Deus esset, aspexit (*Joan. i, 1 et seq.*): nec obtutu carnis in Petro infirmata trepidavit, sed **B** Dei Filium etiam in homine deprehendit (*Matth. xvi, 17*); ut assumptio corporis ^e ad Jus divinitatis assumptis adscita, in nomen transiret auctoris.

134. Et Moyses quidem cum dicit: *Et dixit Deus ... et fecit Deus* (*Gen. i, 3 et seq.*); Patrem, Filiumque signavit: sed ille non ignorabat, ego adhuc ignorabam. Denique post Legem populus erravit, post Evangelium credidit. Magna ^f in diversis virtutibus Dei gratia. In illo, quia mundum descripsit: in isto, quia mundum ignoravit.

^a Fuerunt Eusebio teste lib. iii Hist. Eccles., cap. 30, qui celibatum Pauli negatum a Clemente Alexandrino contenderent: qua in opinione Clementi socium aliqui conjunxerunt etiam Ignatium epist. ad Philadelphios. Horum auctoritate moti catholicorum nostræ memoriæ nonnulli dubiam hac de re tulerunt sententiam: sed imprimis complures heterodoxi cupide hanc ad oppugnandam vituperandamque cœlibis vitæ conditionem arripuerunt. Verumtamen licet insuper quosdam Paulinarum epistolarum locos, puta ex 1 Cor. ix, et ad Philip. iv, 5, male intellectos proferant, nihil hi contra alia ejusdem Apostoli clarissima testimonia, et communem universæ traditionis consensum valent. Certe nunquam eorum opinioni fuisse Ambrosium abunde significat hic ejus textus. Adi quoque super hac materia Baron. ad an. 57, Bellarm. lib. i de Cleric. cap. 20, D

C Pammel. in Tertul. de Monog. annot. 13. Leon. Alatiun de Methodiis, et interpretum turmam in locos Apostoli controversos.

^b *Lina laxavit, fidem vinxit: plicavit retia, homines elevavit*, isthæc in mss. pluribus desiderantur.

^c Mss. non pauci, *mobili mentis statione*.

^d Sic edit. omnes: mss. vero partim, *divina locutus est. Obsequii plebeia conditio*: partim, *divina locutus est obsequia. Plebeia conditio*. Neutrum satis commode.

^e Mss. aliquot, *ab hujus divinitate assumptis adscita*: nonnulli alii, *ad Jus divinitatis ad usum mentis adsciti*: ipsius reliqui, atque editi, quos hic sequimur.

^f Pauci mss., *in diversis ætatibus*. Haud ita male.

IN LIBRUM DE INSTITUTIONE VIRGINIS ADMONITIO.

Hoc opus in manu exaratis atque in editis codicibus non eodem titulo inscribitur; in illis enim prænotatur eo lemmane: Sermo de Sanctæ Mariæ virginitate perpetua; in his vero: Ad Eusebium institutio vel de institutione Virginis. Et sua quidem utrique inscriptioni subest ratio. Enim vero qui priorem eidem præfixere, hoc vel maxime ductos apparet, quod hujusce lucubrationis polissima pars in refellendis ejusdem Mariæ adversariis impenditur. Non aliunde etiam putamus factum, ut cum aliorum omnium qui ad virginale institutum pertinent, tractatum reperiantur mss. complures, hujus tam paucos et imperfectos invenire sit. Illum scilicet arbitrati sunt ad virtutis et morum informationem minus referri, quam ad hæresis non exoletae solum, sed eversee ac penitus extinctæ confutationem. Nec novam esse illam eorumdem manuscriptorum hujus hinc intelligis, quod in ea Cantorum Expositione quam ex Ambrosianis operibus collegit Guillelmus abbas S. Theodoricus (Append. ad tom. I, pag. 1545), nihil quod ex hoc eodem libro petitum fuerit, insertum est. Quod autem editiones spectat, qui titulum eidem indidere, ii magis operis scopum ac finem assecuti sunt. Quapropter cum utramque inscriptionem summarum paginarum amplitudo integram non caperet, eam tantum in fronte libri duximus præfigendum.

Idem in editionibus destinatus legitur Ad Eusebium: quod nomen licet in mss. nostris desideretur, tamen in iis codicibus, unde prælo commissa est ea scriptio, existisse negandum non est, sed solum quisnam ille fuerit